

ENERGETSKI STROJI

Uvod

Pregled teoretičnih osnov

Volumetrični stroji

Značilnosti

Črpalke

Kompresorji

Motorji z notranjim zgorevanjem

Parni stroji

Turbinski stroji

Energetske naprave

Značilnosti volumetričnih strojev

Način delovanja

Batni stroji

Delo, moč in izkoristek

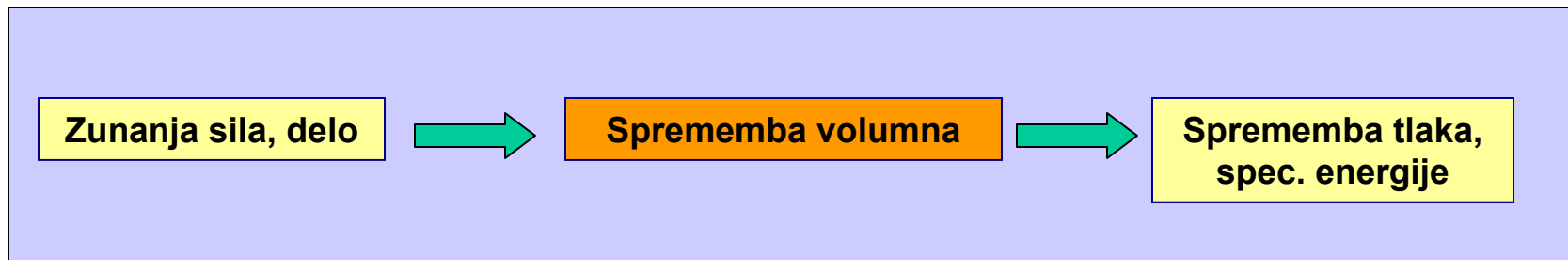
Ročni mehanizem in vztrajnik

VOLUMETRIČNI STROJI

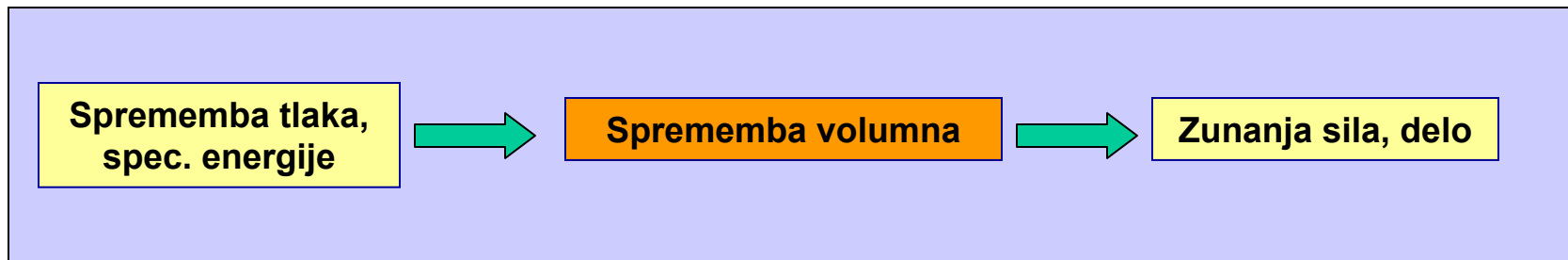
Vrste volumetričnih strojev		
Delovni (gnani) stroji	Aerohidravlični stroji	Črpalke
	Toplotni stroji	Kompresorji
Pogonski (gonilni) stroji	Aerohidravlični stroji	linearni hidravlični pogoni
	Toplotni stroji	Motorji z notranjim zgorevanjem

Način delovanja

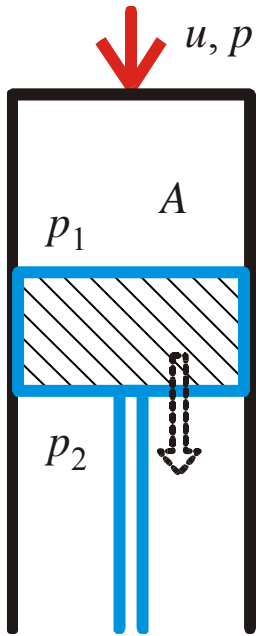
Delovni stroji

Pogonski stroji

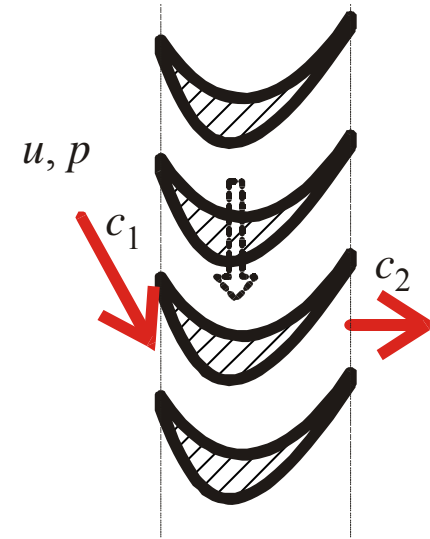

Prevladujejo tlačne sile, sile zaradi pospešenih mas delovne snovi so zanemarljive.

$$F = A \cdot (p_1 - p_2)$$

tlak → sila

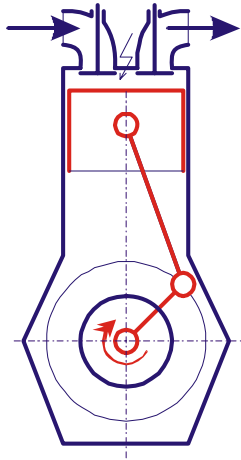

$$F = \dot{m} \cdot (c_1 - c_2)$$

tlak → hitrost → sila

periodična sprememba volumna → različni mehanizmi

Sprememba volumna

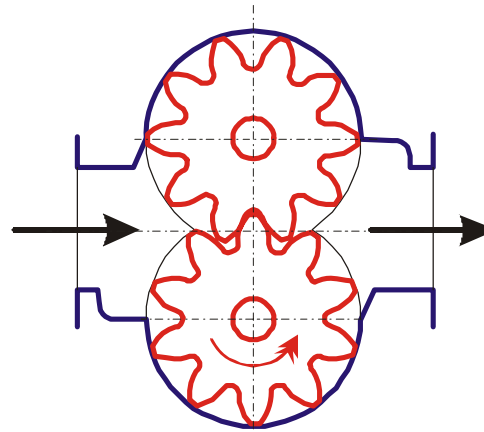
Batni stroji:

batni kompresor

batna črpalka

**batni motor z notranjim
zgorevanjem**

parni batni stroj

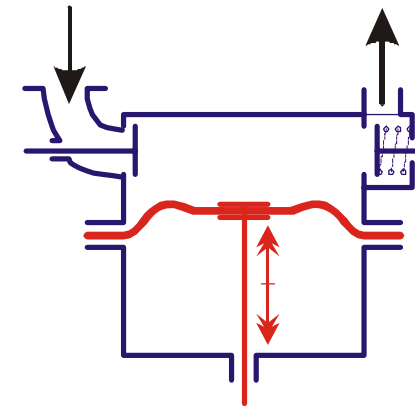
Rotacijski stroji:

krilna črpalka

zobniška črpalka

vijačni kompresor

Wankel-ov motor

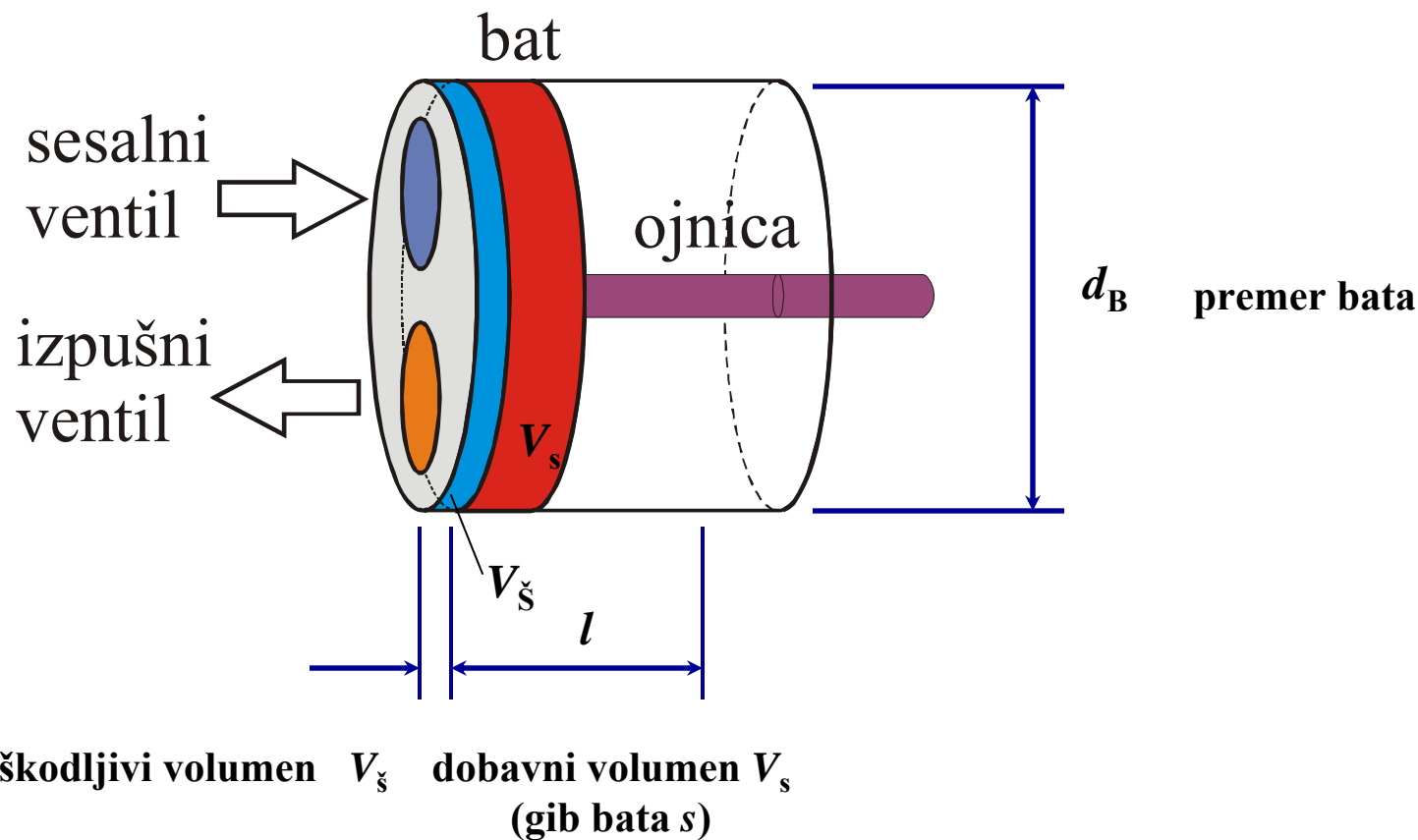

Membranski stroji:

membranski kompresor

membranska črpalka

Batni stroji

Gibna prostornina batnih strojev

Enostransko delujoči stroji

$$V_G = A_B \cdot l = \frac{\pi \cdot d_B^2}{4} \cdot l$$

Dvostransko delujoči stroji

$$\begin{aligned} V_G &= V_{G1} + V_{G2} = (A_{B1} + A_{B2}) \cdot l = \\ &= \frac{\pi}{4} (2 \cdot d_B^2 - d_{Ba}^2) \cdot l \end{aligned}$$

n-valjni batni stroji

$$V_G = V_{G1} + V_{G2} + \dots + V_{Gn}$$

Škodljiva prostornina $V_{\check{s}}$

Močan negativni vpliv pri strojih s stisljivim delovnim medijem (plini, pare)

vedno prisotna, zaradi varnosti obratovanja

nepravilne geometrije (ventili, drsni obroči,...)

Srednja hitrost bata

$$v_m = 2 \cdot l \cdot n = l \cdot \frac{\omega}{\pi}$$

INDICIRANA MOČ

$$P_i = p_i \cdot V_G \cdot n$$

$$P_i = p_i \cdot \frac{\dot{m}}{\rho_i}$$

INDICIRANI IZKORISTEK

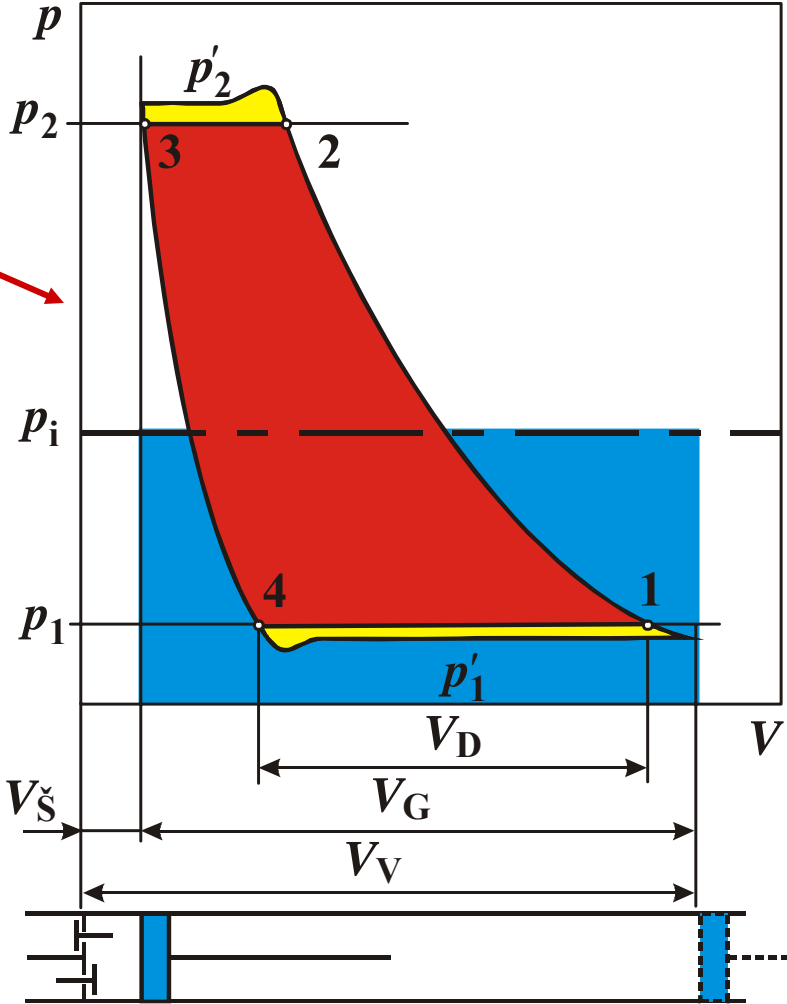
delovni stroji $\eta_i = \frac{W}{W_i}$

pogonski stroji $\eta_i = \frac{W_i}{W}$

$$\eta_i = \eta_h \cdot \lambda_v$$

stopnja dobave $\lambda_v = \frac{V_D}{V_G}$

Primer: enostopenjski kompresor

Ročni mehanizem in vztrajnik

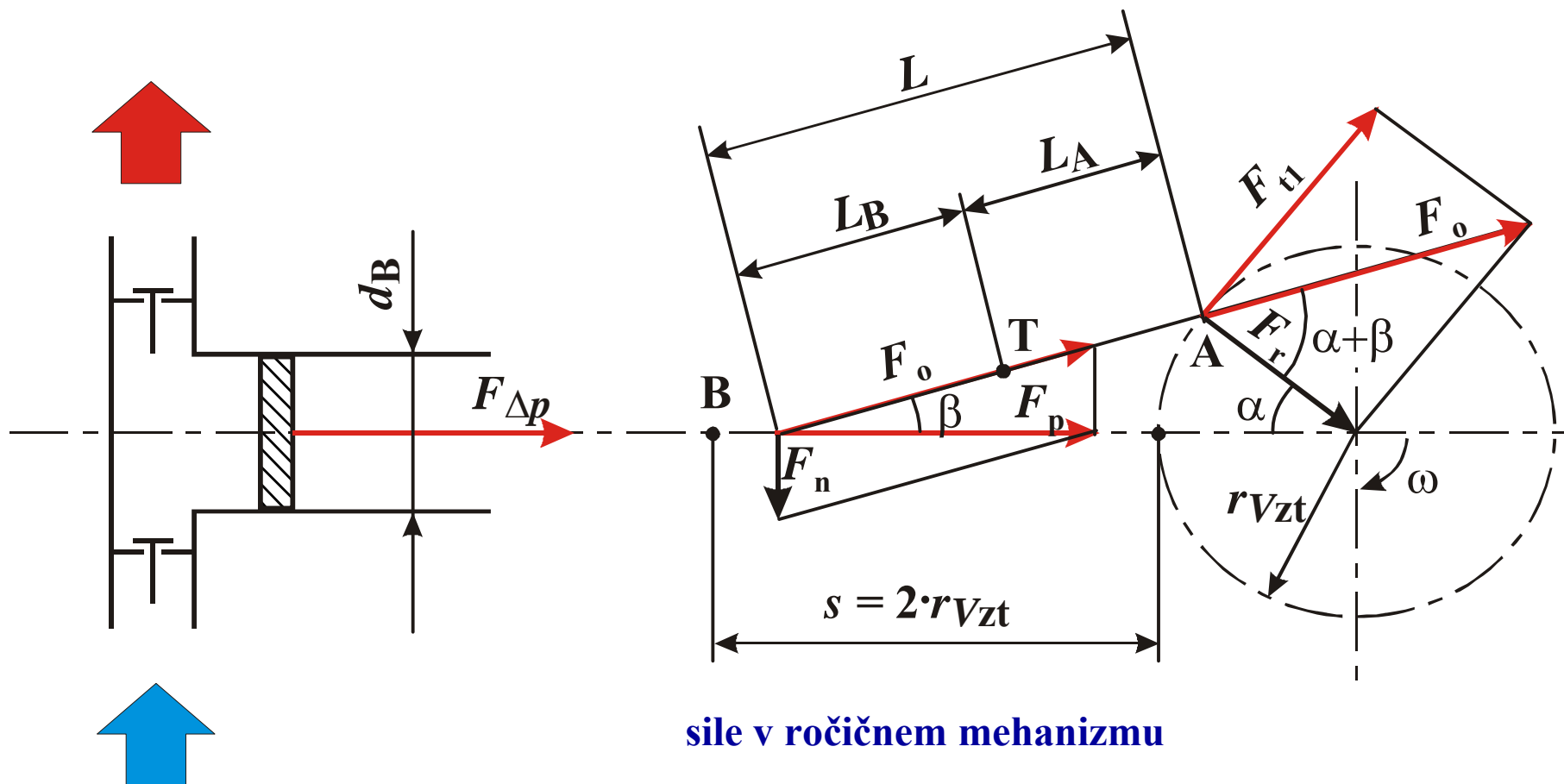

Sile:

- tlačna sila
- masne vztrajnostne sile
- sila teže
- sila trenja

- neenakomerna
- neenakomerna
- enakomerna
- neenakomerna

Tlačne sile

sile v ročičnem mehanizmu

Tlačne sile

Tlačna sila

$$F_{\Delta p}(\alpha) = A_B \cdot (p(\alpha) - p_0) = \frac{\pi}{4} \cdot d_B^2 \cdot (p(\alpha) - p_0)$$

Sila na ojnico

$$F_o = \frac{F_{\Delta p}}{\cos \beta}$$

Normalna sila

$$F_o = F_{\Delta p} \cdot \tan \beta$$

Tangencialna sila

$$F_{tl} = F_o \cdot \sin(\alpha + \beta) = F_p \cdot \frac{\sin(\alpha + \beta)}{\cos \beta}$$

Radialna sila

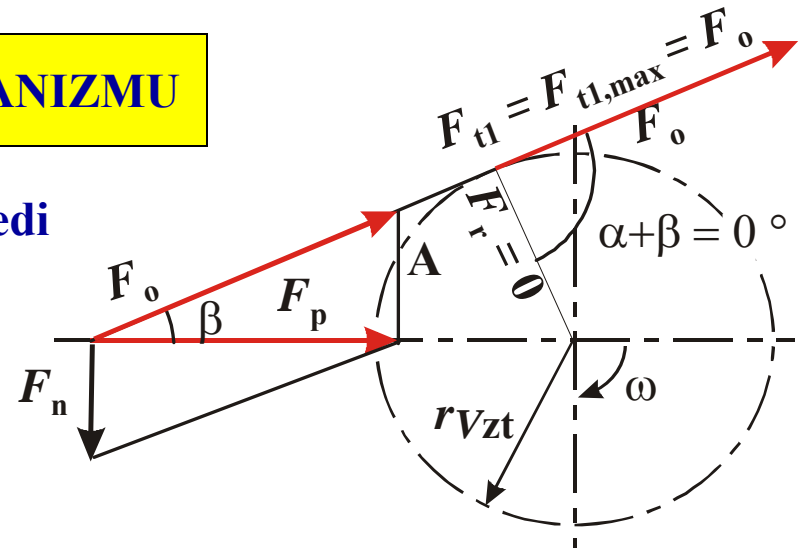
$$F_r = F_o \cdot \cos(\alpha + \beta) = F_p \cdot \frac{\cos(\alpha + \beta)}{\cos \beta}$$

SILE V ROČIČNEM MEHANIZMU

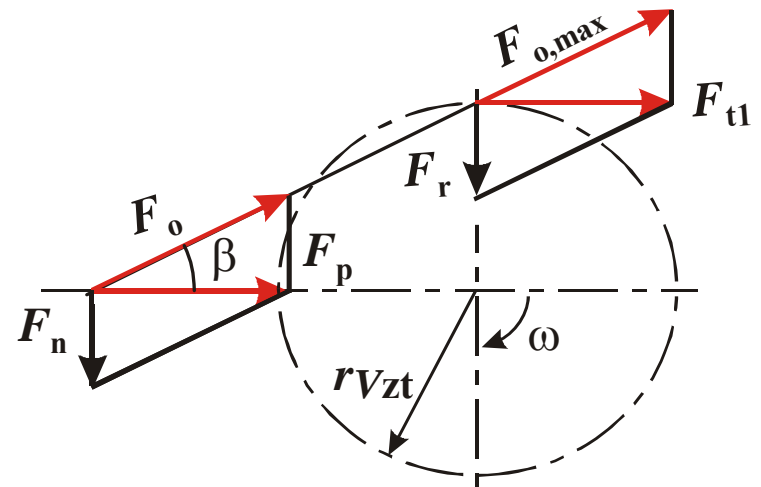
Kota α in β sta funkciji lege gredi

Ekstremi:

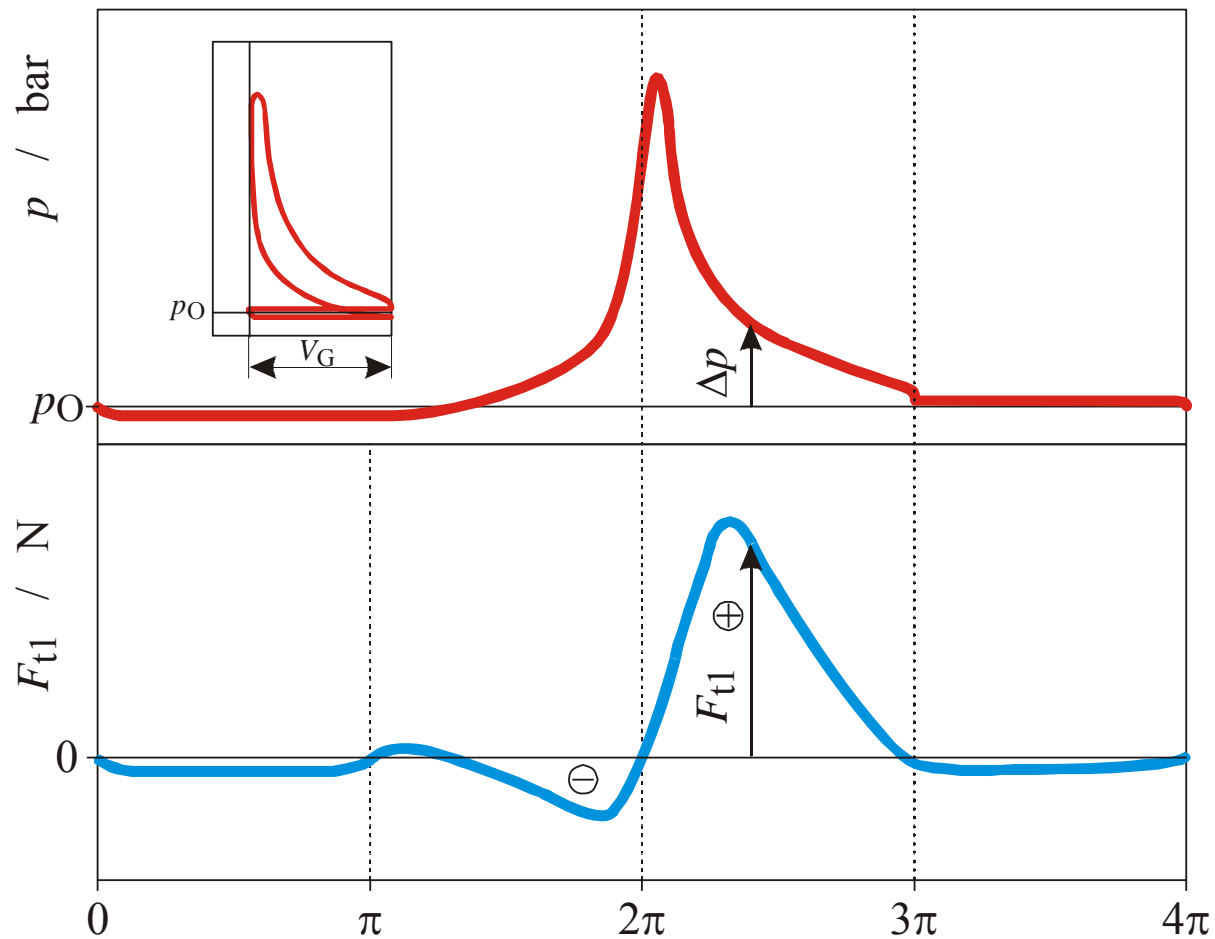
$$(\alpha + \beta) = 90^\circ \Rightarrow F_r = 0; F_{t1} = F_{t1,max} = F_o$$

$$\alpha = 90^\circ \Rightarrow F_o = F_{o,max} = \frac{F_{\Delta p}}{\sqrt{1 - \frac{r_{Vzt}}{(2 \cdot L)^2}}}$$

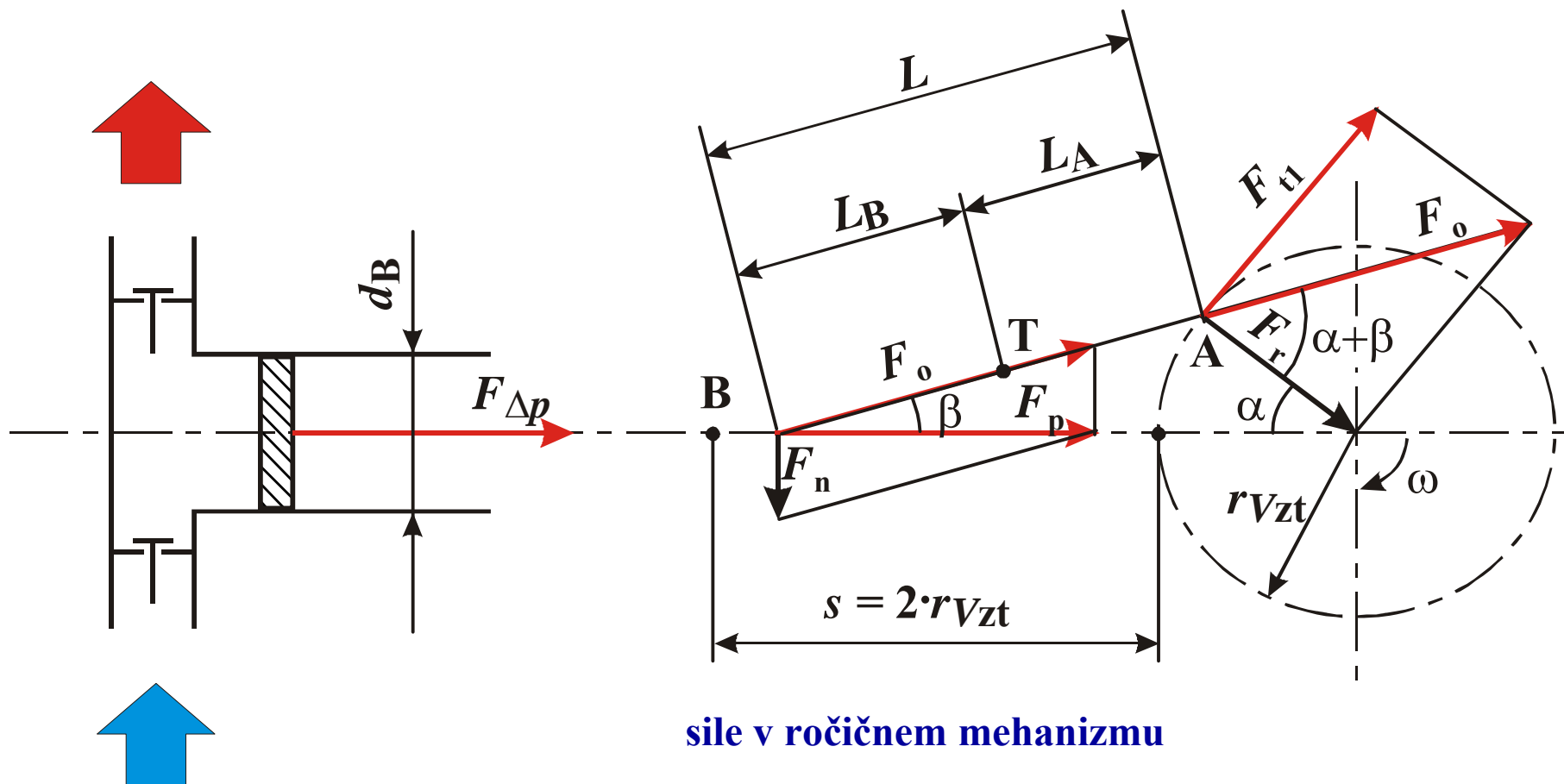
Tlačne sile

Primer: 4-taktni motor Otto

Masne vztrajnostne sile

Masne vztrajnostne sile

Sestavljeno gibanje ojnice

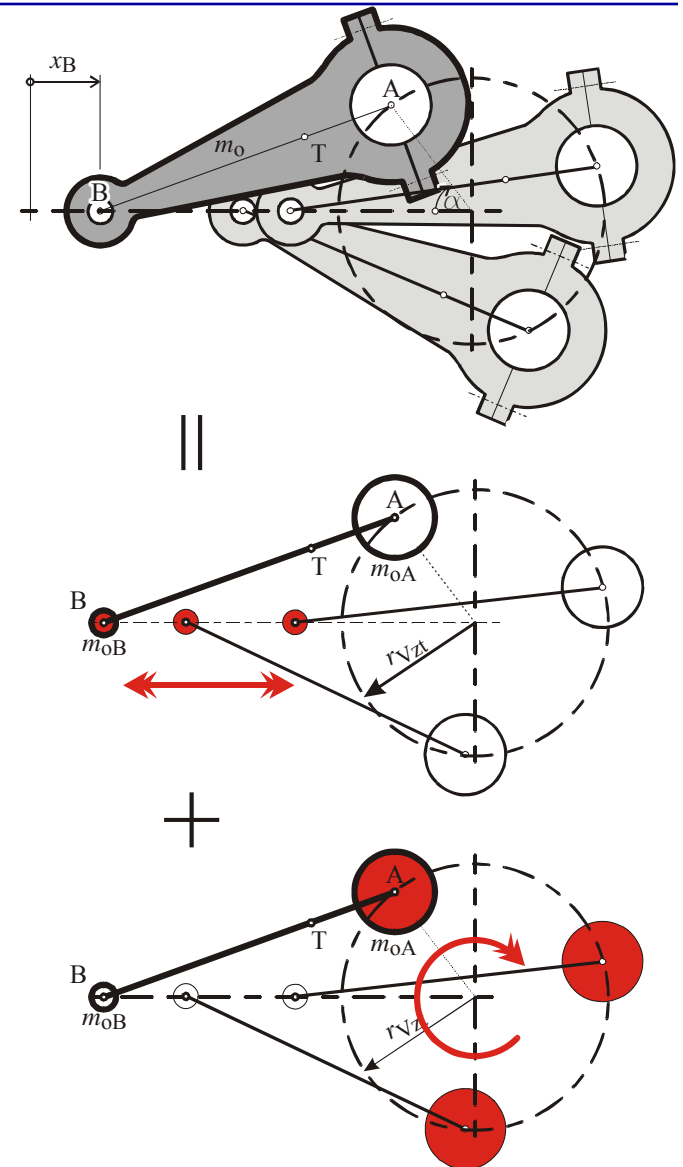
Neenakomerno premo gibanje (translacija)
mase ojnice:

$$m_{o,s} = m_o \cdot \frac{L_2}{L}$$

Neenakomerno krožno gibanje (rotacija)
mase ojnice:

$$m_{o,u} = m_o \cdot \frac{L_1}{L}$$

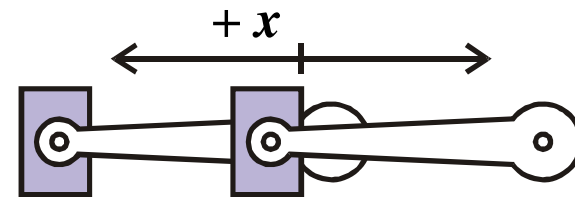
Rotacija povzroča centrifugalno silo in
ne prispeva k vrtilnemu momentu

Masne vztrajnostne sile Gibanje bata

Masna vztrajnostna sila zaradi neenakomernega translatornega gibanja (bata, ojnice, sornika,...)

$$F_s = (m_s + m_{o,s}) \cdot a; \quad a = \ddot{x} = \frac{d^2 x}{dt^2}$$

Tangencialna komponenta masne vztrajnostne sile:

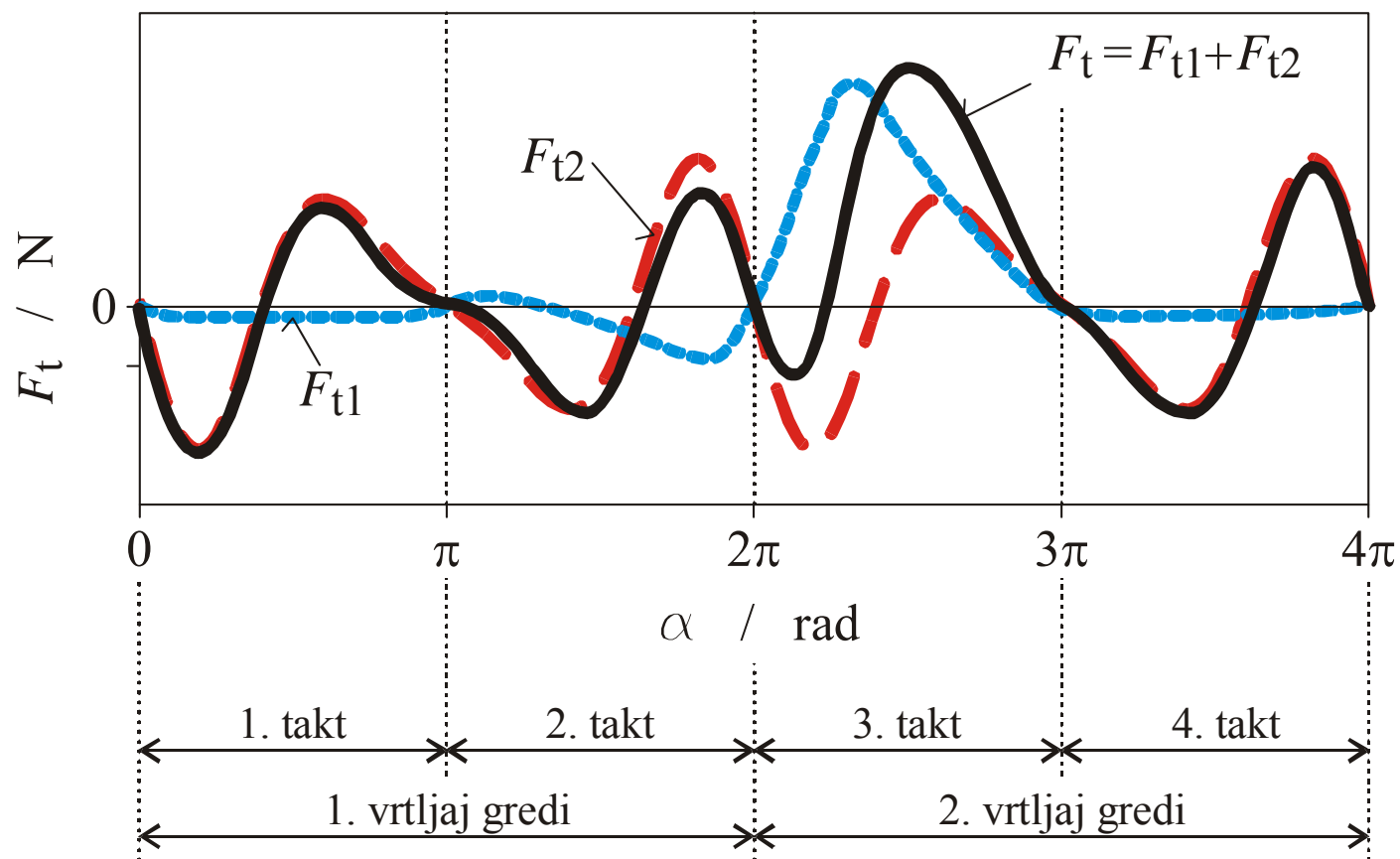
$$F_{t2} = F_s \cdot \frac{\sin(\alpha + \beta)}{\cos \beta}$$

Rezultanta tangencialnih sil:

$$F_t = F_t(t) = F_{t1}(t) + F_{t2}(t)$$

Rezultanta tangencialnih sil se v teku ene periode spreminja, zato se spreminja tudi vtrilni moment na gredi batnega stroja!

Rezultanta tlačnih in masnih vztrajnostnih sil

Vztrajnik

Bilanca energij v času ene periode

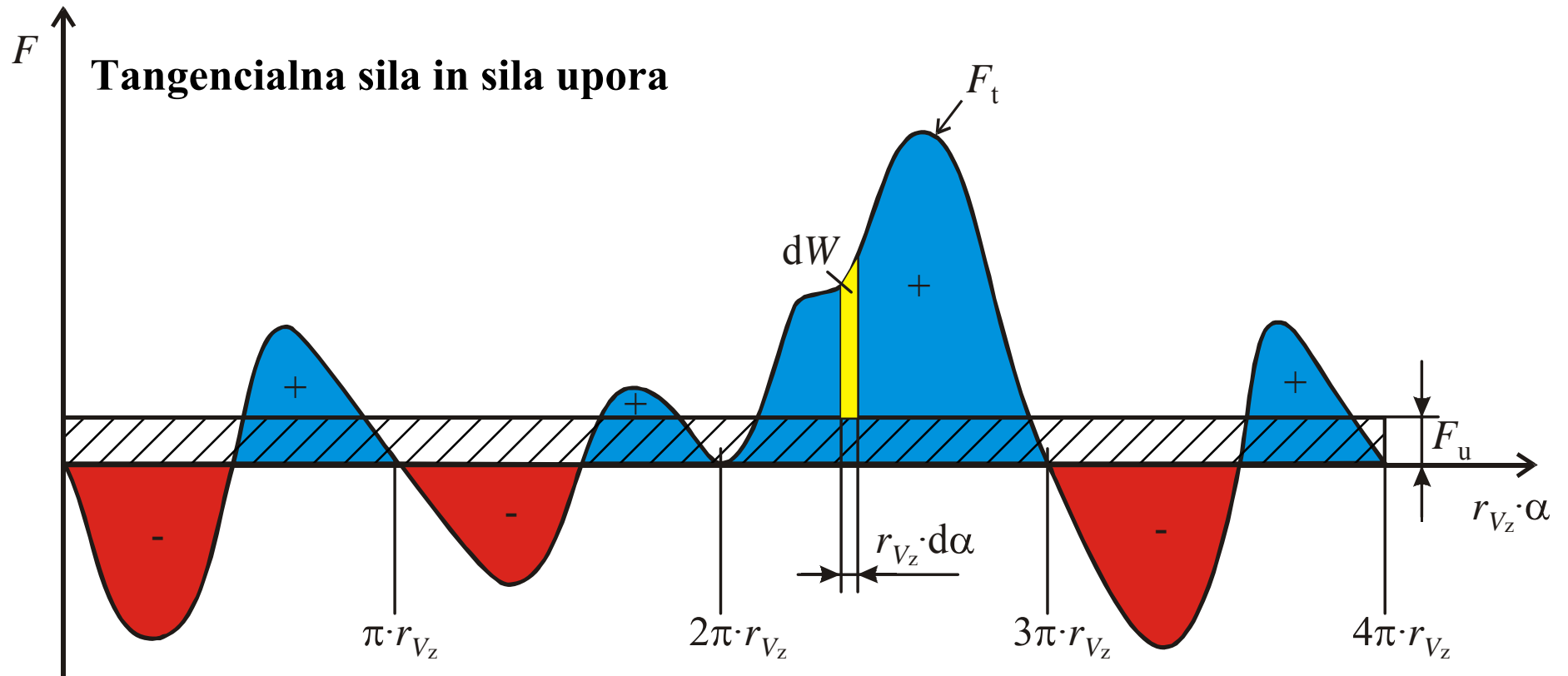
$$\int_0^{\alpha_{\text{Per}}} F_t(\alpha) \cdot r_{\text{Vzt}} \cdot d\alpha = F_U \cdot r_{\text{Vzt}} \cdot \alpha_{\text{Per}}$$

**Razlika med trenutnim delom batnega stroja
(npr. motorja z notranjim zgorevanjem) in silo upora:**

$$dW = (F_t - F_U) \cdot r_{\text{Vzt}} \cdot d\alpha$$

**Razlika se v času periode spreminja po velikosti in predznaku:
presežek sile pospešuje vrtenje
primanjkljaj upočasnjuje vrtenje**

Vztrajnik

Vztrajnik

Kotna hitrost se v intervalu spreminja:

$$\omega_{\min} \leq \omega \leq \omega_{\max} : \omega = \dot{\alpha} = \frac{d\alpha}{dt}$$

Srednja kotna hitrost:

$$\omega_m = \frac{\omega_{\max} + \omega_{\min}}{2}$$

Stopnja neenakomernosti

$$\delta = \frac{\omega_{\max} - \omega_{\min}}{\omega_m}$$

Batni stroji	Stopnja neenakomernosti δ
Letalski motorji	0,001
Motorji za vozila	0,003-0,007
Generatorji izmeničnega toka	0,003
Kompresorji	0,010-0,030
Črpalke	0,030-0,050
Ladijski motorji	0,050

Vztrajnik

Trenutna kinetična energija vztrajnika:

$$W_{Vz} = m_{Vzt} \cdot \left(r_{Vzt}^2 \cdot \frac{\omega^2}{2} \right) = J_{Vzt} \cdot \frac{\omega^2}{2}$$

Spreminjajoča se kinetična energija vztrajnika:

$$\Delta W_{Vzt} = I_{Vzt} \cdot \frac{(\omega_{\max}^2 - \omega_{\min}^2)}{2} = I_{Vzt} \cdot \omega_{\min}^2 \cdot \delta$$

ČRPALKE

Namen: dovajanje mehanske energije tekočinam (nestisljivim fluidom)

Posledica: povečanje totalnega tlaka med prirobnicama črpalke

Značilnosti: majhne pretočne količine

veliko povečanje tlaka

samosesalnost

velik izkoristek

velika poraba prostora glede na pretočno količino

majhni vrtljaji

neenakomerna dobava

stroški nabave

Področje uporabe: transport tekočin z veliko viskoznostjo

dozirne črpalke

visokotlačne črpalke pri obdelovalnih strojih

črpalke v hidravličnih regulacijskih sistemih

Delo (teoretično)

Izentropna kompresija; izentropa sovpada z izohoro:

$$p \cdot dV \approx 0$$

Tehnično delo kompresije

$$W_{tK} = V_1 \cdot (p_2 - p_1)$$

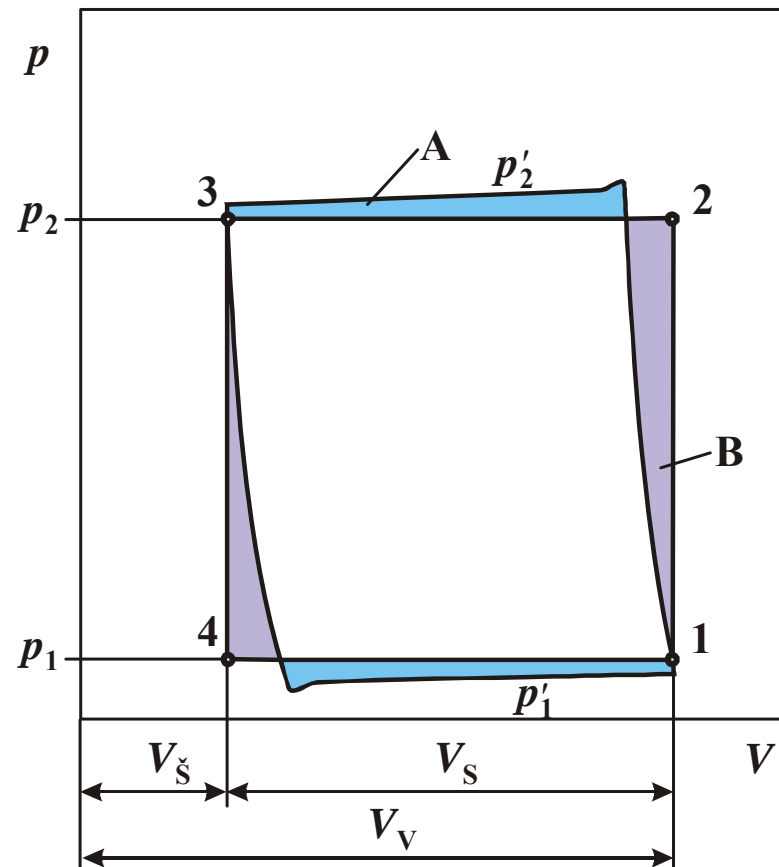
Tehnično delo ekspanzije

$$W_{tE} = V_4 \cdot (p_3 - p_4)$$

$$p_1 = p_4; \quad p_2 = p_3; \quad V_1 - V_4 = V_d$$

Delo črpalke:

$$W = W_{tK} - W_{tE} = V_d \cdot (p_2 - p_1)$$

Izgube

Hidravlične izgube

**izgube tlaka pri sesanju
in iztiskanju**

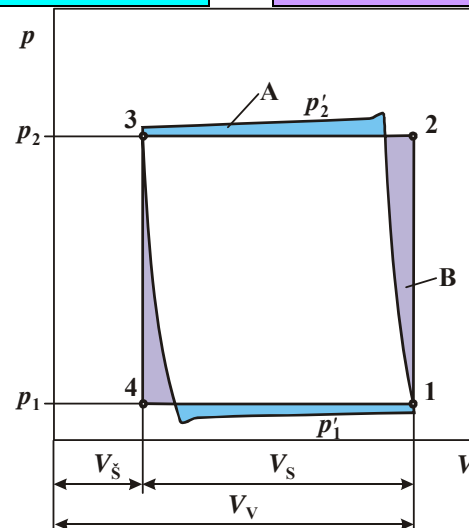
**odpiranje in zapiranje
ventilov**

Volumetrične izgube

**netesnosti med valjem
in batom**

netesnosti ventilov

izločanje inertnih plinov

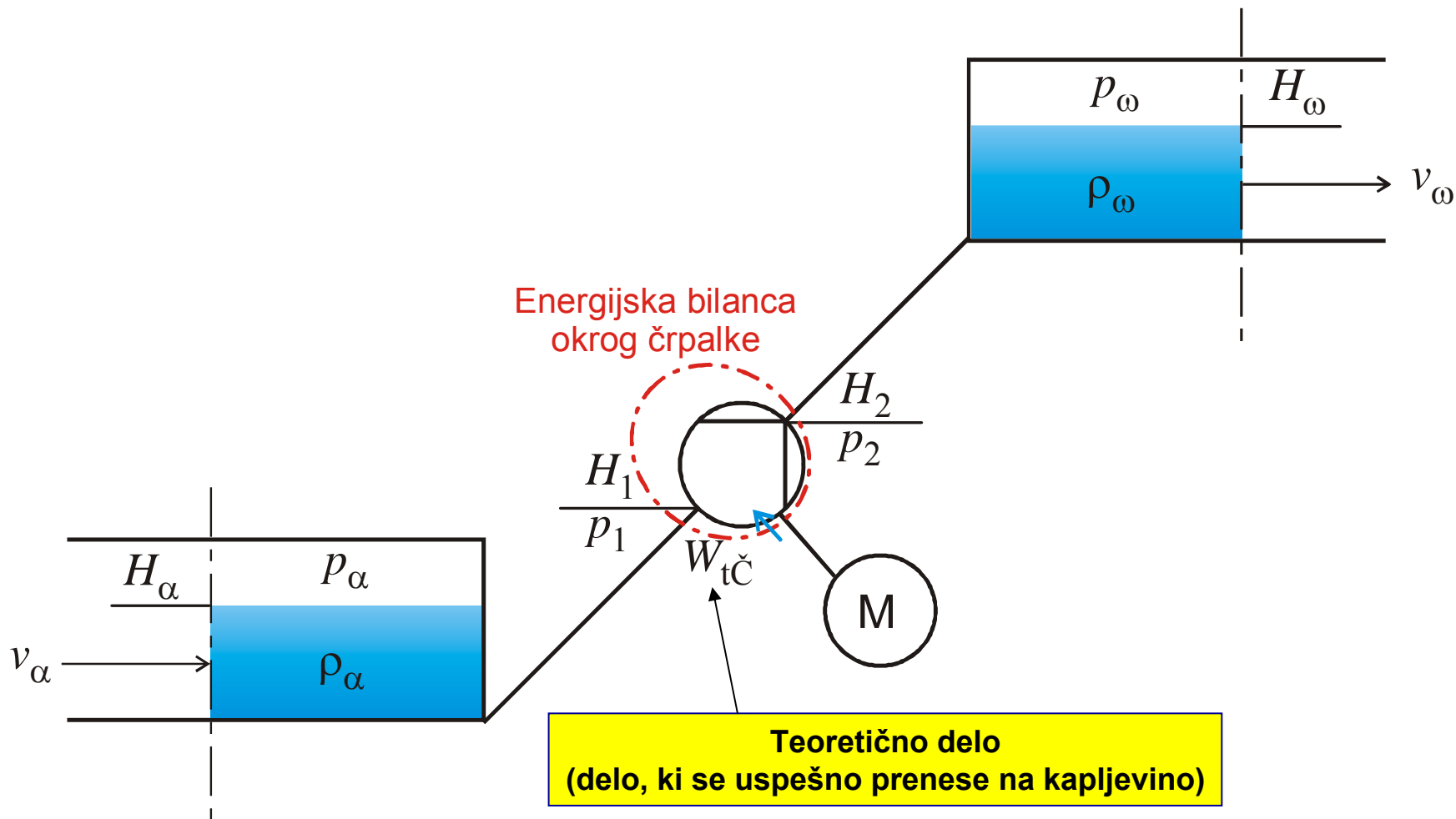

Dejansko (efektivno) delo črpalke

$$W_e = \frac{V_d \cdot (p_2 - p_1)}{\eta_e}$$

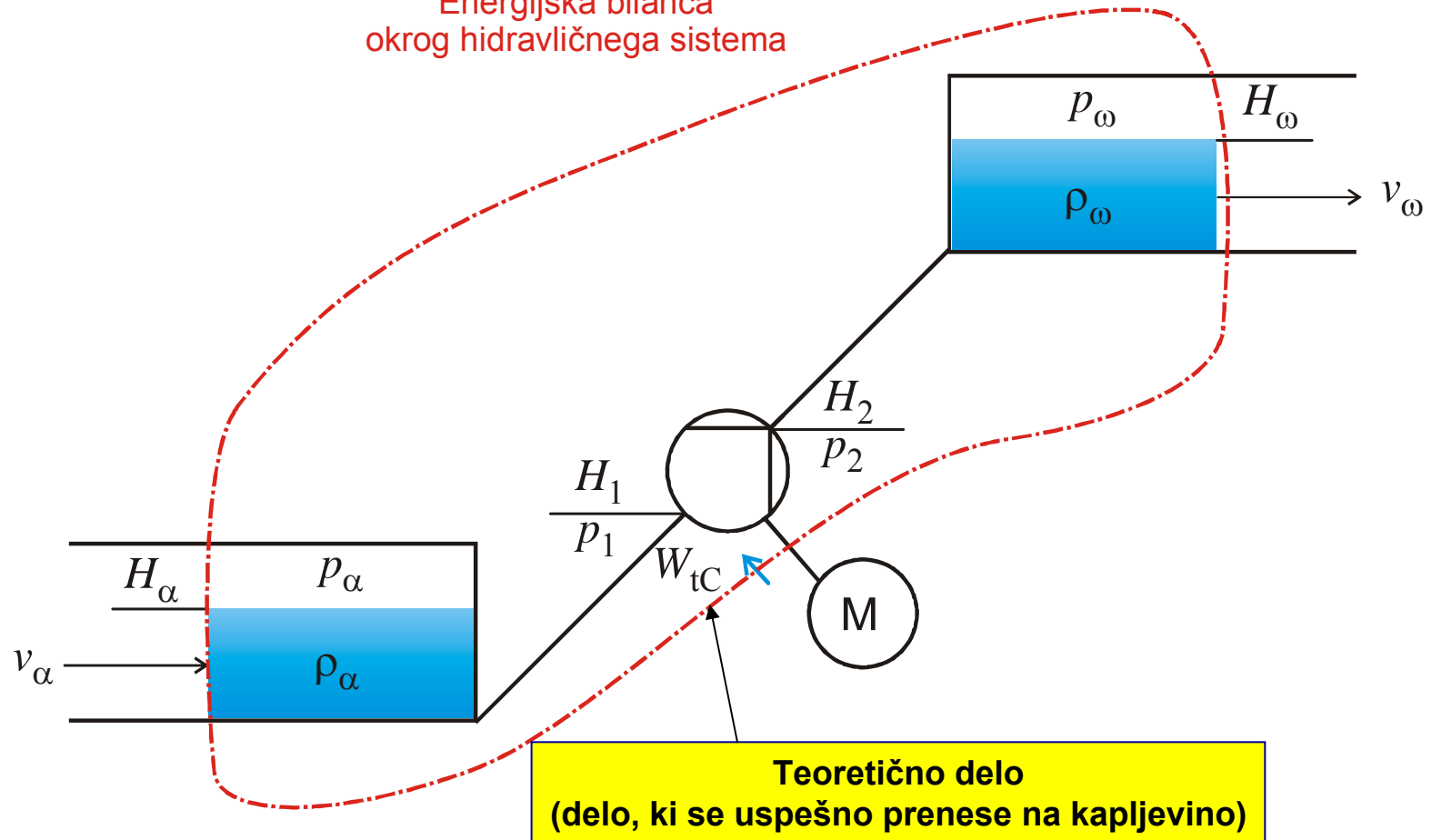
$$\eta_e = \eta_i \cdot \eta_m$$

Energijska enačba za črpalko

Črpalka v sistemu

Energijska bilanca
okrog hidravličnega sistema

Teoretično dovedeno delo in dobavna višina črpalke

$$W = m \cdot g \cdot \left[\frac{u_2 - u_1}{g} + \frac{p_2 - p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_2^2 - v_1^2}{2 \cdot g} + (H_2 - H_1) \right] =$$
$$= m \cdot g \cdot H_{\check{c}}$$

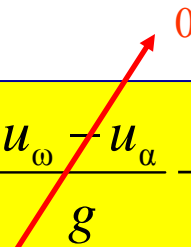
Tehniško sprejemljive predpostavke ?!

$$W = V \cdot \Delta p_{\check{c}} = \frac{m \cdot \Delta p_{\check{c}}}{\rho} = m \cdot g \cdot H_{\check{c}}$$

$H_{\check{c}}$ ... dobavna višina črpalke

Črpalka in sistem

$$u_{\alpha} + \frac{p_{\alpha}}{\rho} + \frac{v_{\alpha}^2}{2} + g \cdot H_{\alpha} + g \cdot \sum H_{\alpha I} + \frac{W}{m} =$$
$$u_{\omega} + \frac{p_{\omega}}{\rho} + \frac{v_{\omega}^2}{2} + g \cdot H_{\omega} + g \cdot \sum H_{\omega I}$$

$$W = m \cdot g \cdot \left[\frac{u_{\omega} - u_{\alpha}}{g} + \frac{p_{\omega} - p_{\alpha}}{\rho \cdot g} + \frac{v_{\omega}^2 - v_{\alpha}^2}{2 \cdot g} + (H_{\omega} - H_{\alpha}) + \sum H_I \right] =$$
$$= m \cdot g \cdot H_C$$

H_C ... dobavna višina sistema

Črpalka in sistem

Stacionarno obratovanje črpalke v sistemu (obratovalna točka):

$$g \cdot H_{\check{c}} = g \cdot H_C \Rightarrow H_{\check{c}} = H_C$$

izgube zaradi tekočinskega trenja v ceveh in armaturah

$$W = m \cdot g \cdot \left[\frac{u_{\omega} - u_{\alpha}}{g} + \frac{p_{\omega} - p_{\alpha}}{\rho \cdot g} + \frac{v_{\omega}^2 - v_{\alpha}^2}{2 \cdot g} + (H_{\omega} - H_{\alpha}) + \sum H_I \right]$$

0

razlika geodetske višine

razlika kinetične energije

razlika tlakov med sesalno in tlačno posodo

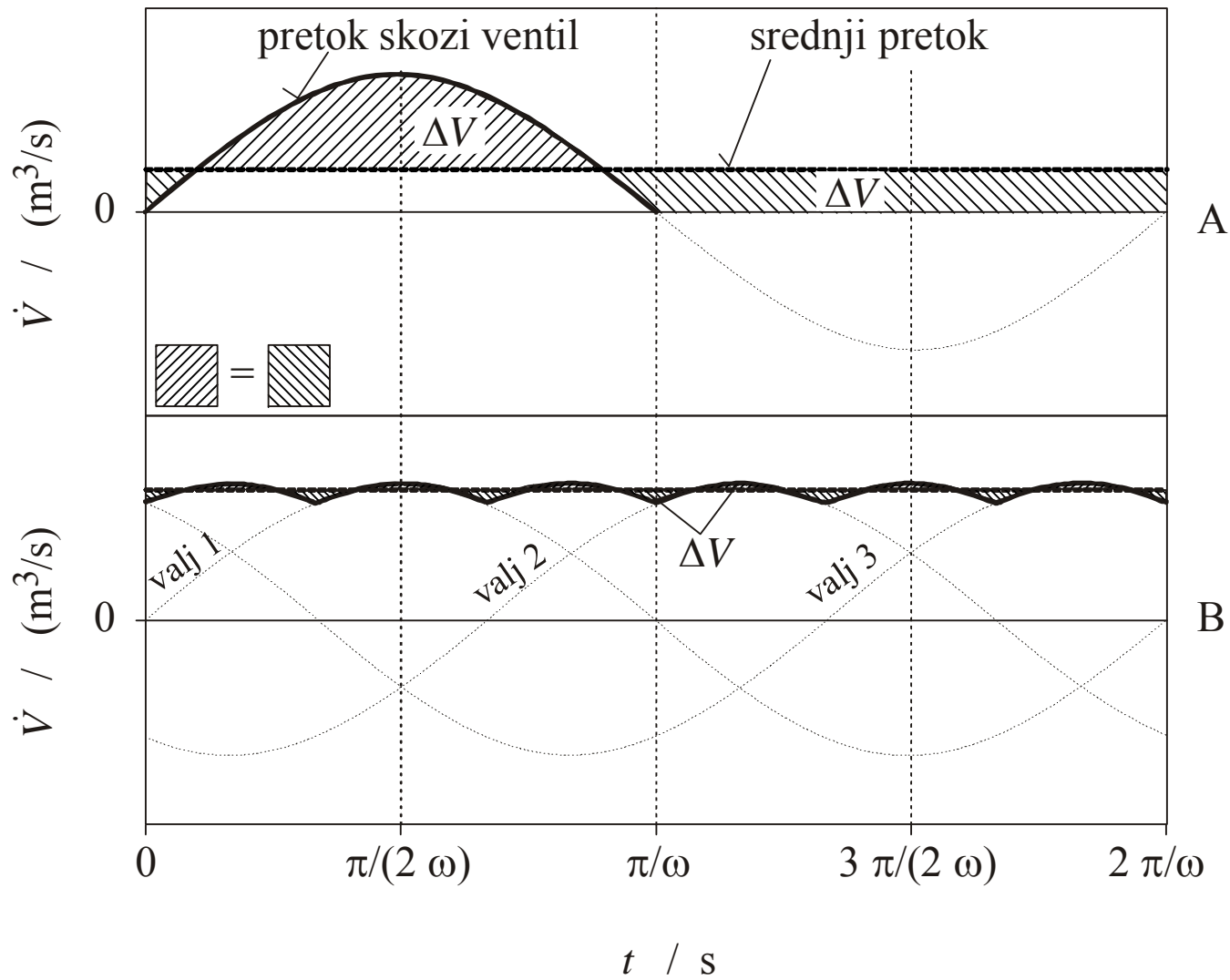
Dobavna količina batne črpalke ni konstantna
Razlog: kinematika ročičnega mehanizma
Rešitev: več vzporedno nameščenih valjev
vetrnik
Krmiljenje pretoka: sprememba vrtilne hitrosti motorja

Srednja dobavna količina:

$$\dot{V} = \frac{V_d}{\Delta t_{\text{Per}}}$$

Dejanska moč:

$$P_e = \frac{\dot{m} \cdot g \cdot H_{\check{c}}}{\eta_e} = \frac{\rho \cdot \dot{V} \cdot g \cdot H_{\check{c}}}{\eta_e} = \frac{\rho \cdot \dot{V} \cdot y}{\eta_e}$$

Dopustna sesalna višina

Bernoullijeva enačba za sesalni del sistema:

$$\frac{p_{\alpha}}{\rho \cdot g} + \frac{v_{\alpha}^2}{2 \cdot g} + H_{\alpha} = \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_1^2}{2 \cdot g} + H_1 + \sum H_{\alpha l}$$

Sesalna višina:

$$H_s = H_1 - H_{\alpha} = \frac{p_{\alpha}}{\rho \cdot g} - \frac{p_1}{\rho \cdot g} + \frac{v_{\alpha}^2 - v_1^2}{2 \cdot g} - \sum H_{\alpha l}$$

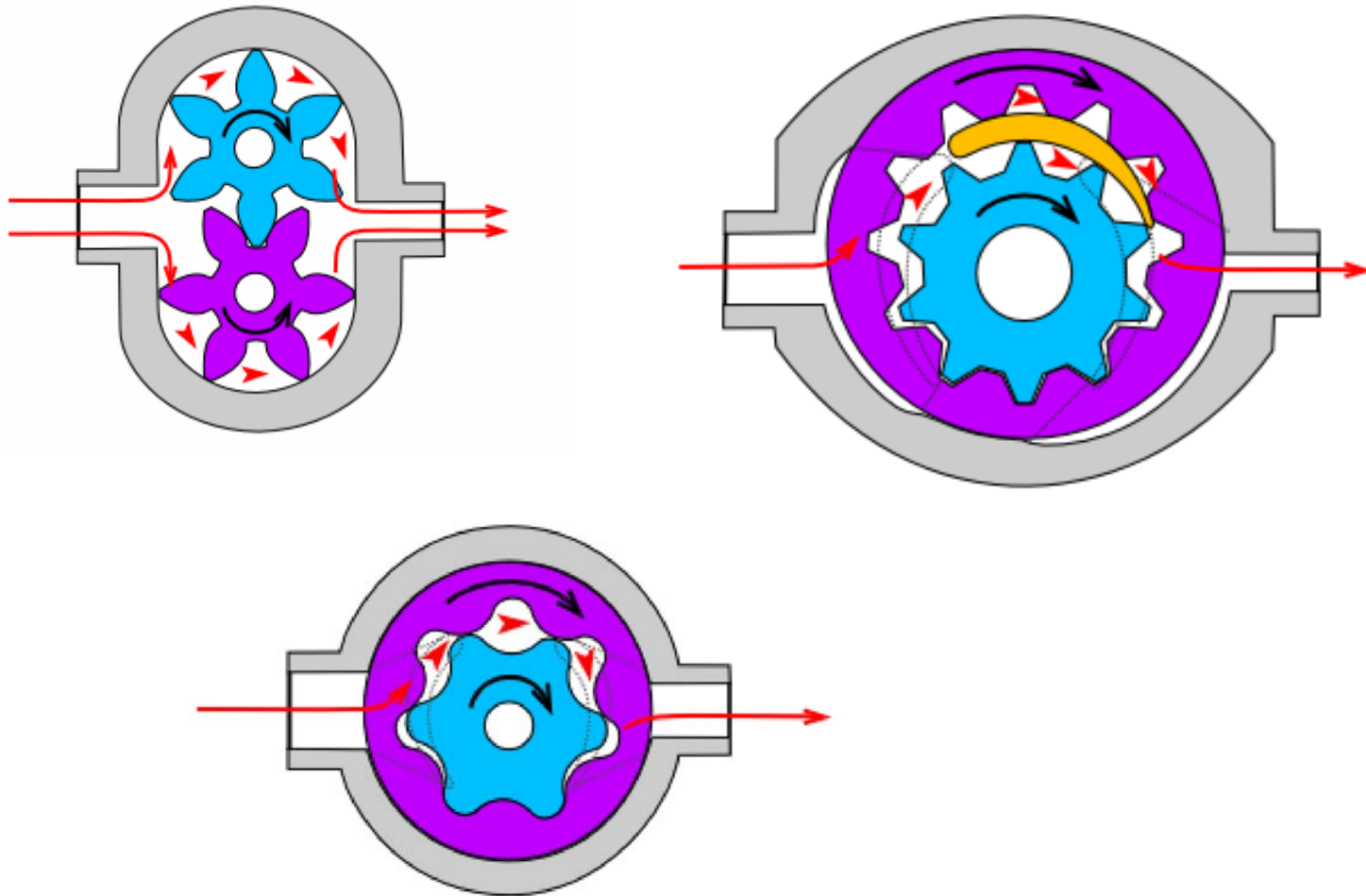
$$p_1 > p_T \Rightarrow H_{s, \text{dop}} \leq \frac{p_{\alpha}}{\rho \cdot g} - \frac{p_T}{\rho \cdot g} + \frac{v_{\alpha}^2 - v_1^2}{2 \cdot g} - \sum H_{\alpha l}$$

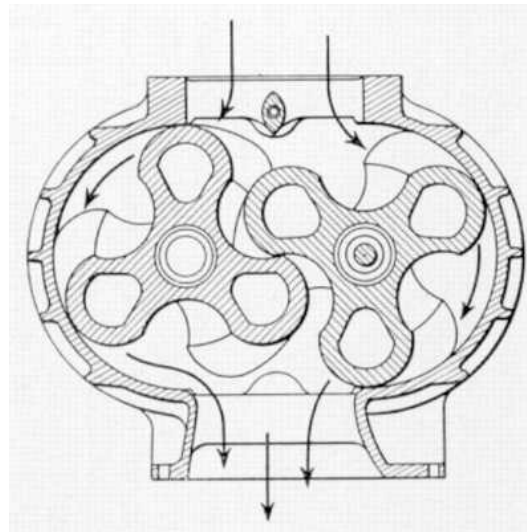
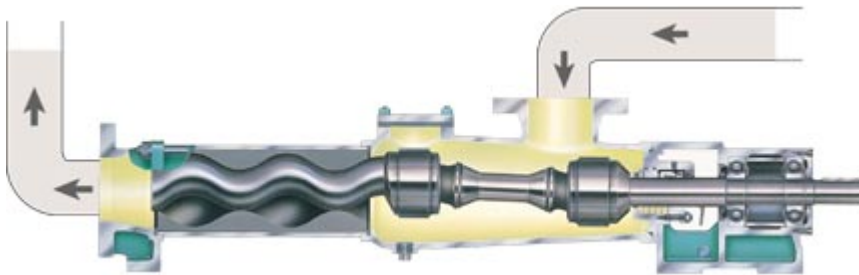
Zobniške črpalke, rotacijski volumetrični stroj

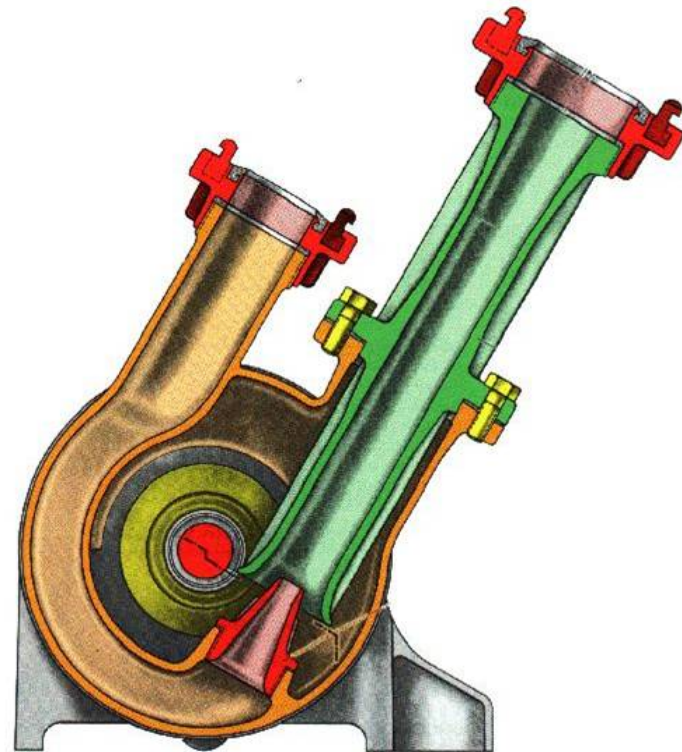
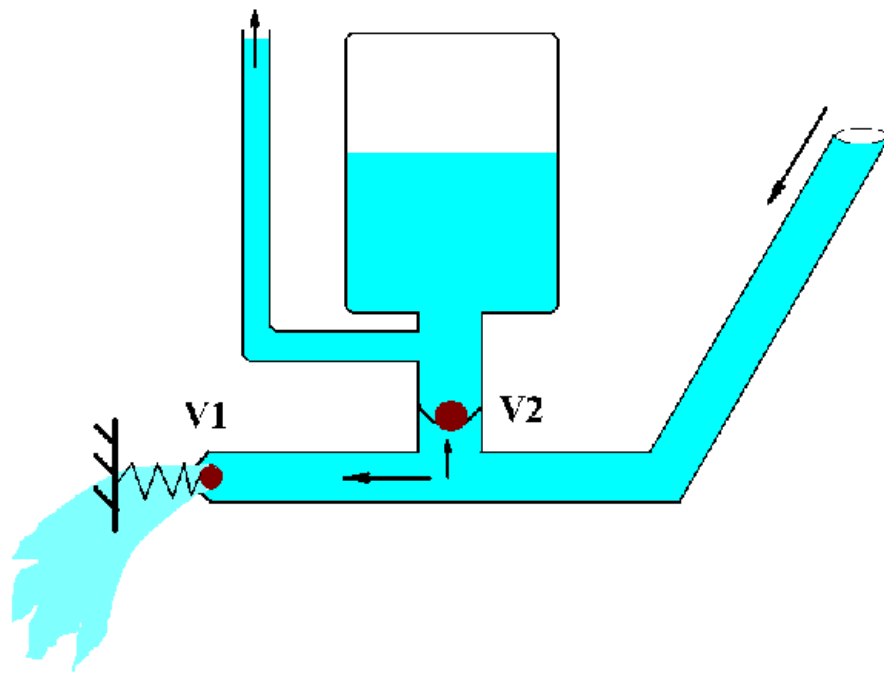
$$V = \lambda_v \cdot \frac{\pi}{4} \cdot (D_z^2 - D_n^2) \cdot B \cdot n$$

λ_v ...stopnja dobave : 0,85-0,90

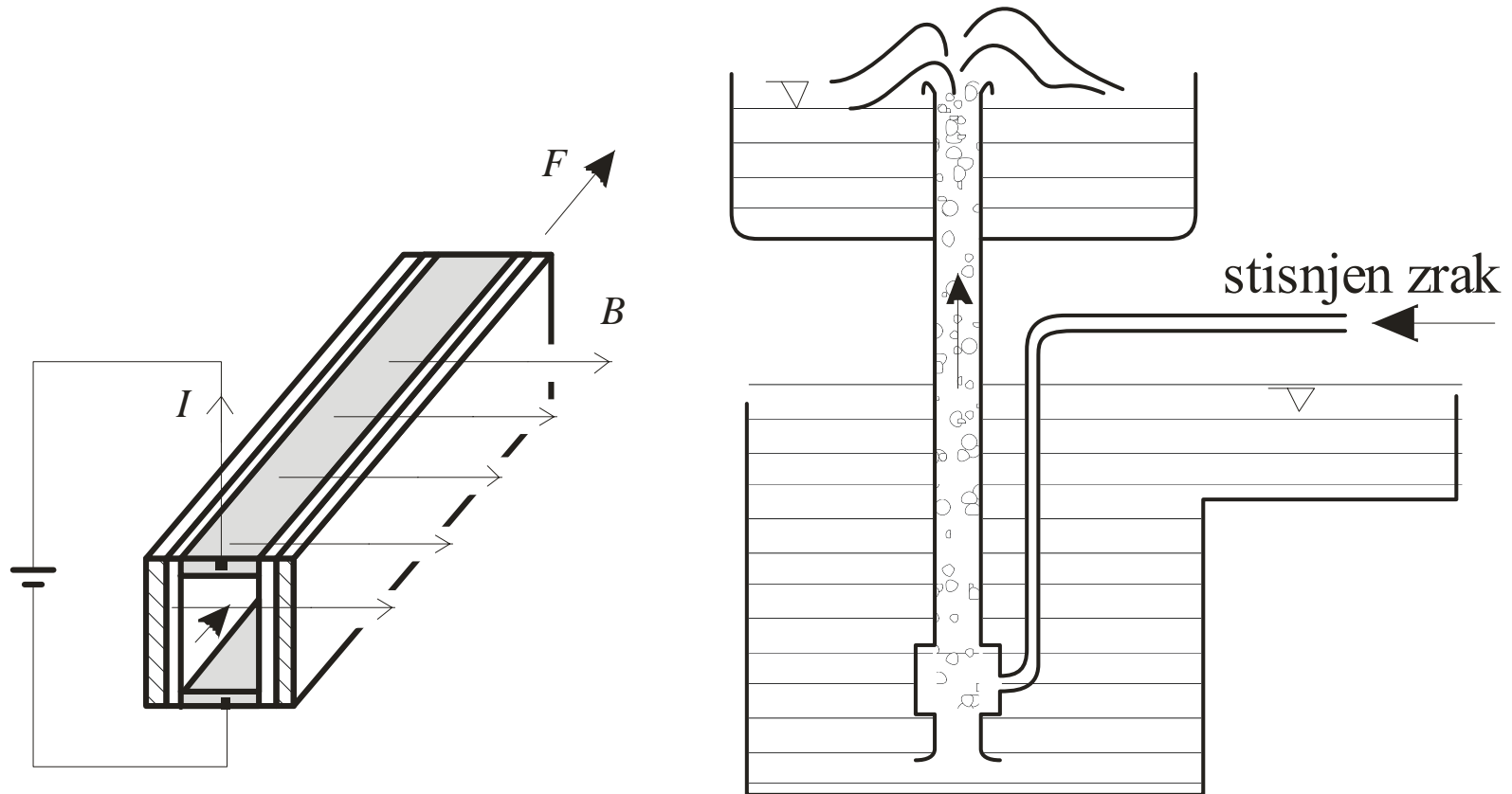
Uporaba: oljna črpalka za mazalne sisteme strojev

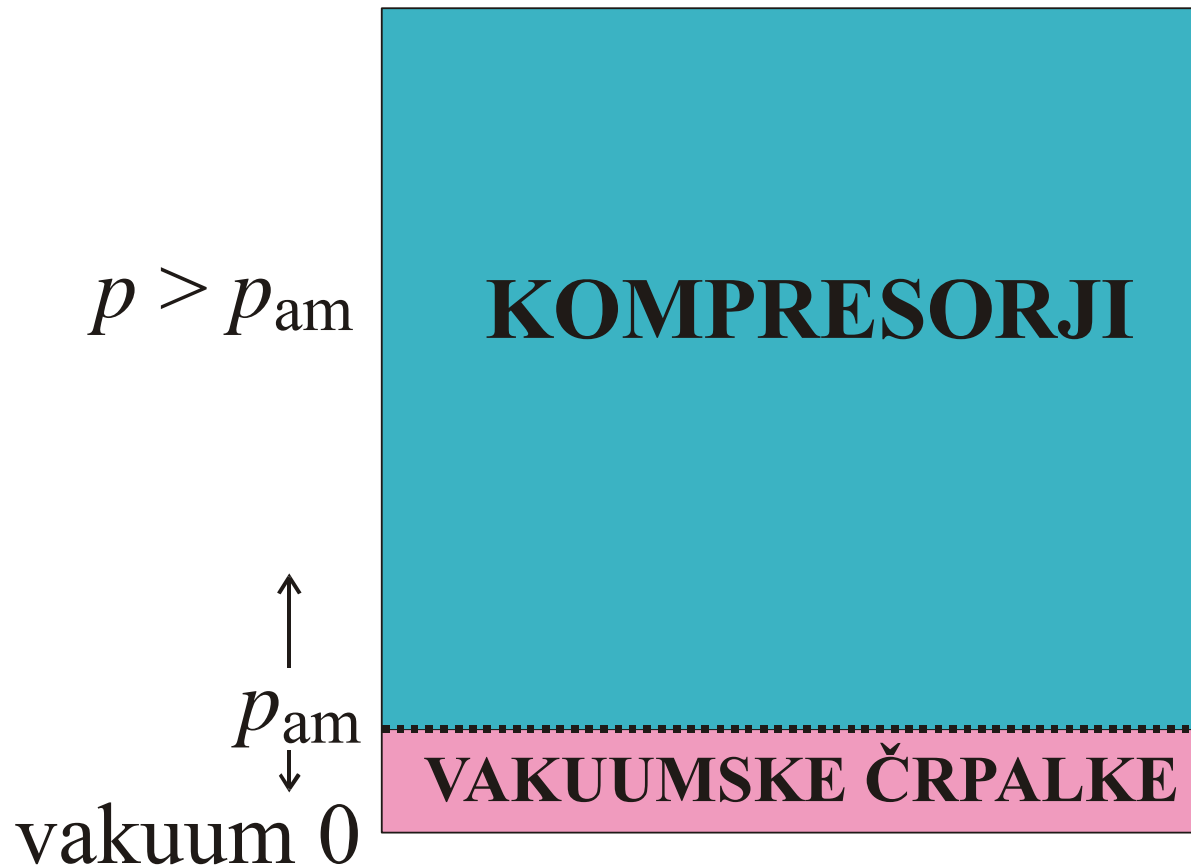

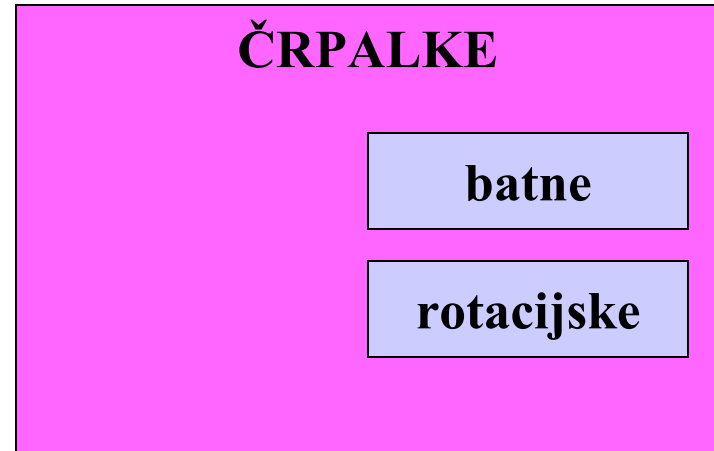
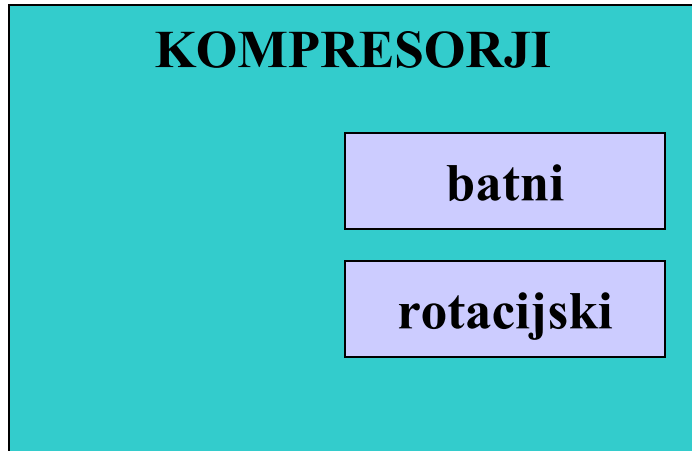

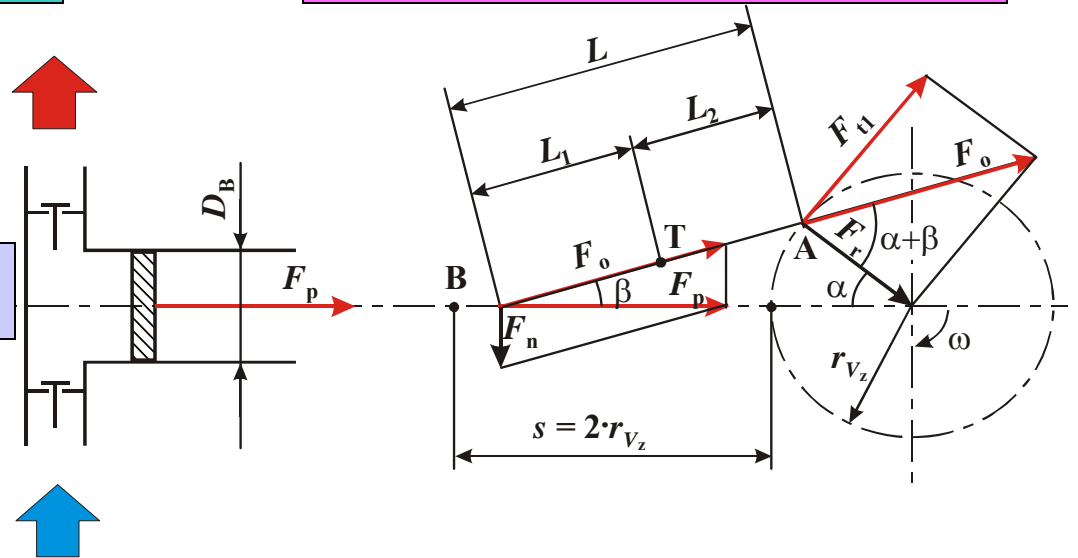
VOLUMETRIČNI KOMPRESORJI

VOLUMETRIČNI KOMPRESORJI

batni stroji → ročni mehanizem

KOMPRESORJI

Namen: dovajanje mehanske energije plinom in param (stisljivim fluidom)

Posledica: povečanje statičnega tlaka (temperature) specifični volumen se zmanjša

Značilnosti: majhne pretočne količine
veliko povečanje tlaka

KOMPRESORJI

Medij	Področje uporabe
Zrak	pnevmatska tehnika, transport, krmilna tehnika, procesna tehnika
Vodna para	procesna tehnika
Gorilni plini: zemeljski plin, CO	zgorevalna tehnika, energetika, procesna tehnika
Tehnični plini: kisik, vodik, dušik, acetilen	procesna tehnika, hladilna tehnika, varilska tehnika
Hladiva: freoni, amoniak	hladilna in klimatska tehnika, procesna tehnika, procesna tehnika

VAKUUMSKE ČRPALKE

Namen: izsesavanje (evakuiranje) plinov iz posod

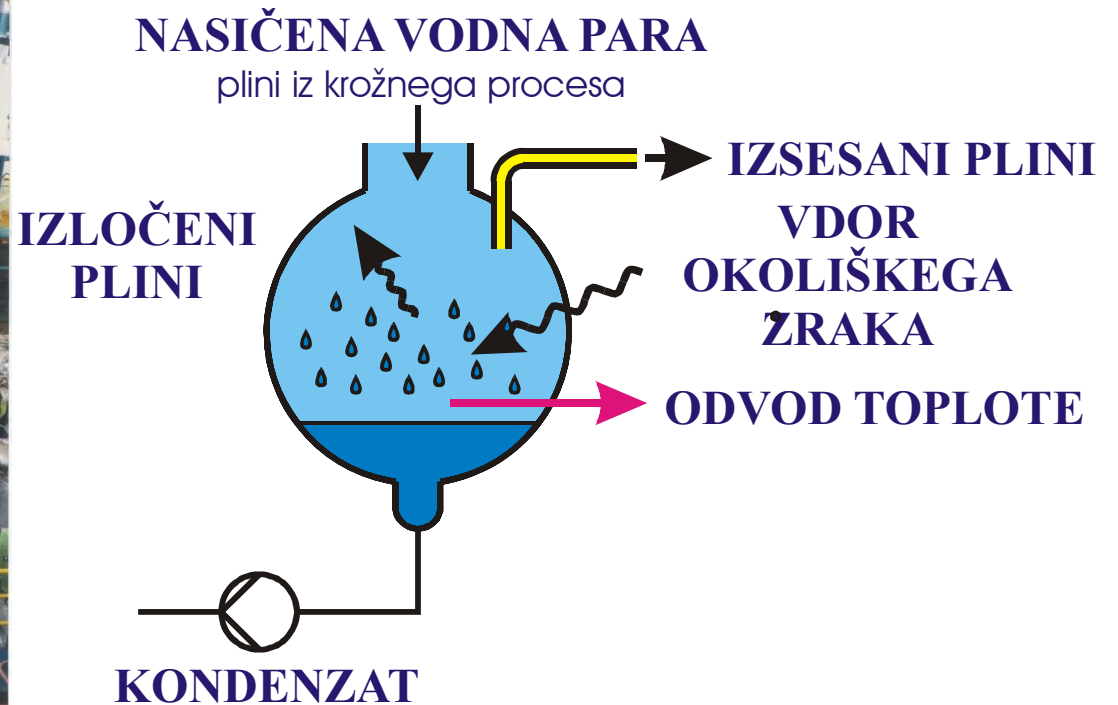
Posledica: povečanje statičnega tlaka izsesavanega plina (zmanjšanje tlaka v izsesavani posodi)

Področje uporabe: vakuumna tehnika, procesna tehnika - krožni procesi

Značilnosti: majhne pretočne količine
veliko povečanje tlaka (velik podtlak)

VAKUUMSKE ČRPALKE

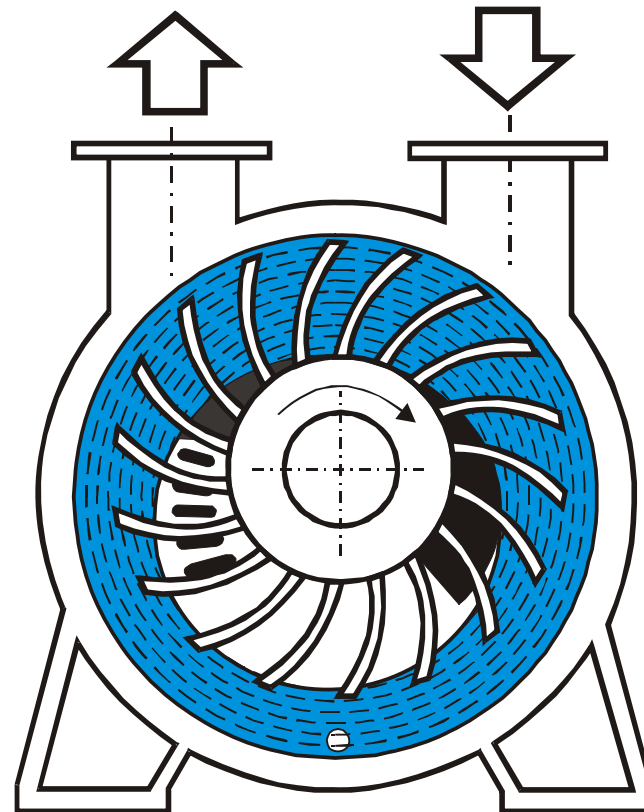
Primer: evakuacija inertnih plinov iz kondenzatorja parnega krožnega procesa

VAKUUMSKE ČRPALKE

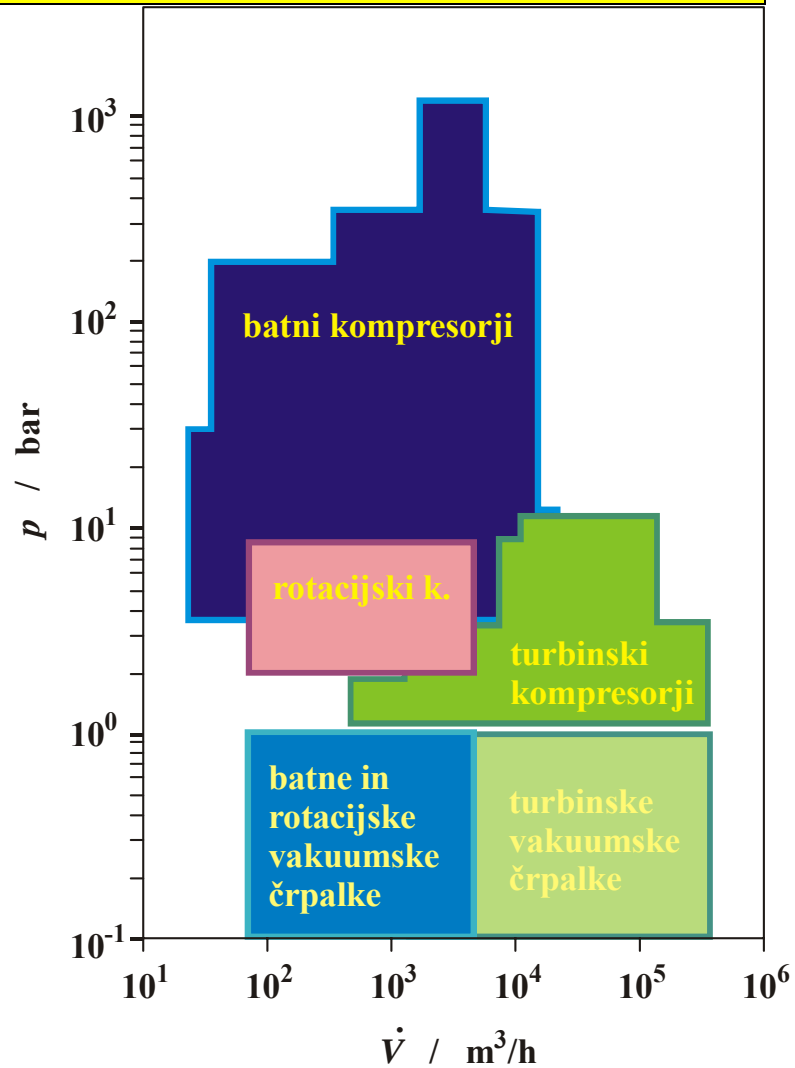
Primer: evakuacija inertnih plinov iz kondenzatorja parnega krožnega procesa

ELMO-ČRPALKA

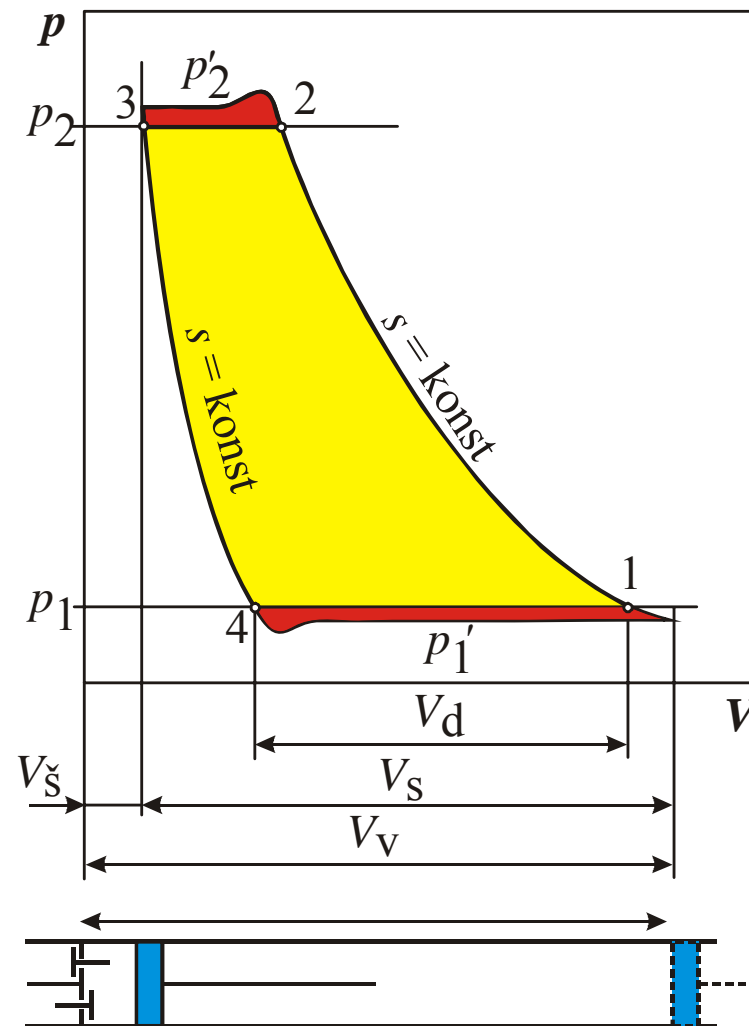
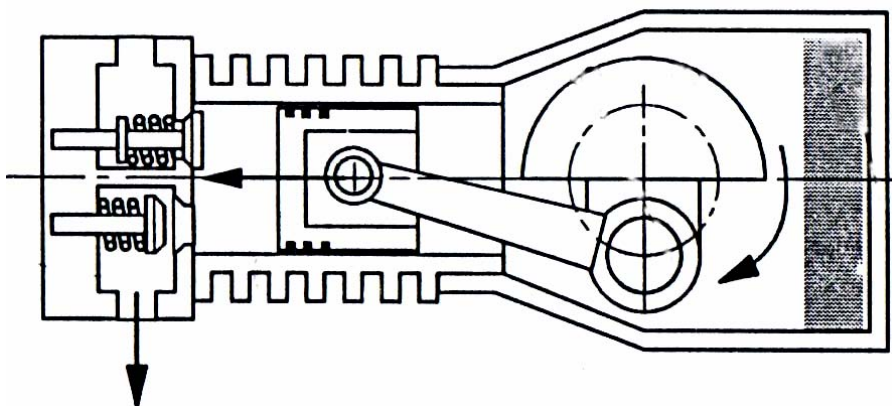

VOLUMETRIČNI KOMPRESORJI

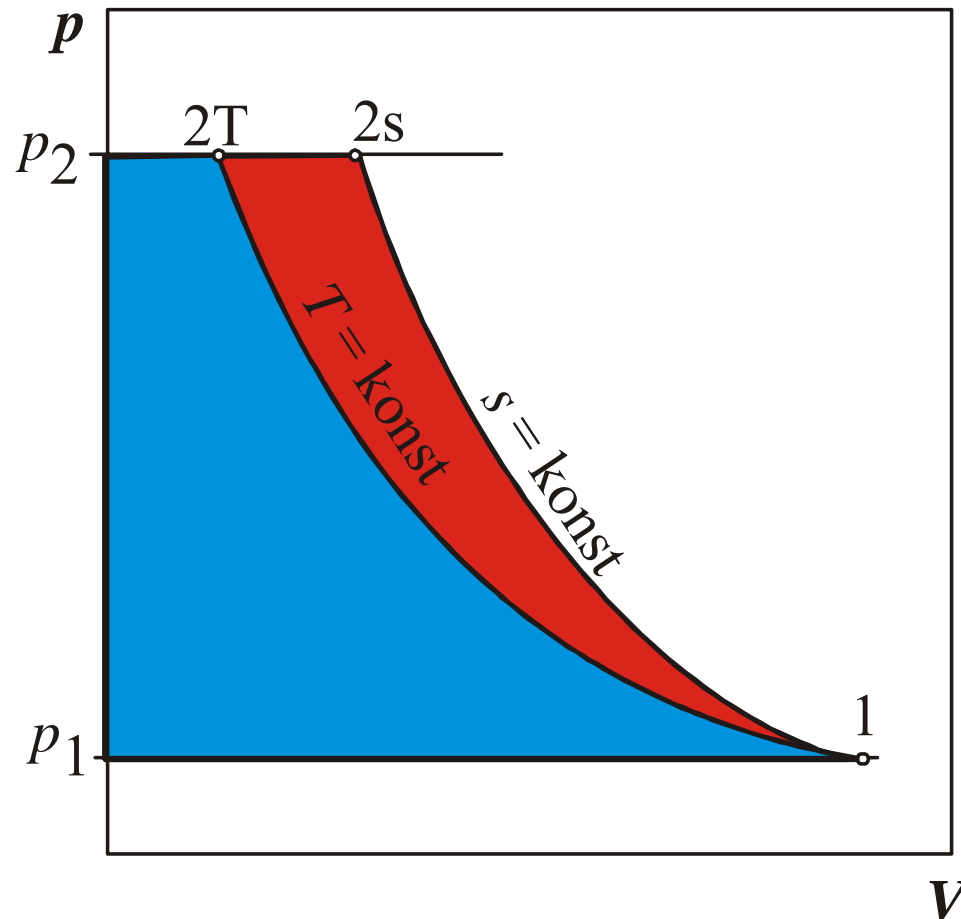

BATNI KOMPRESORJI

BATNI KOMPRESORJI

Primerjava med izentropno in izotermno kompresijo

Delo kompresije

Izentropna kompresija

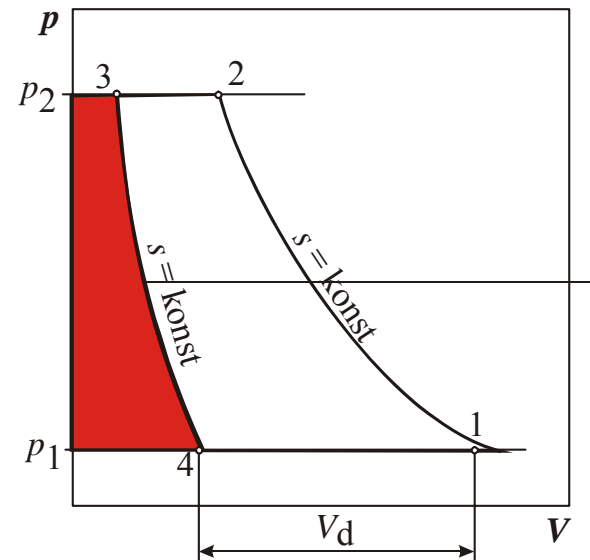
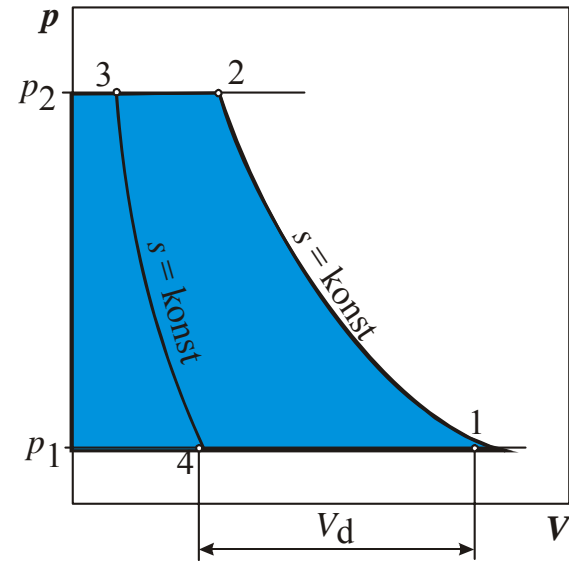
$$W_{tK} = \int_{p_1}^{p_2} V dp = m \cdot \frac{\kappa}{\kappa - 1} \cdot R \cdot T_1 \left[\left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{\kappa-1}{\kappa}} - 1 \right]$$

Sprememba temperature

$$T_2 = T_1 \cdot \left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{\kappa-1}{\kappa}}$$

Izentropna ekspanzija škodljivega volumna

$$W_{tE} = m \cdot \frac{\kappa}{\kappa - 1} \cdot R \cdot T_4 \left[\left(\frac{p_3}{p_4} \right)^{\frac{\kappa-1}{\kappa}} - 1 \right]$$

BATNI KOMPRESORJI

Teoretično delo kompresorja pri izentropni kompresiji

Delo, ki je potrebno za to, da se delovni snovi poveča tlak:

$$\Delta p = p_2 - p_1$$

Dejanska kompresija

Nepovračljiva adiabatna: $n > \kappa$

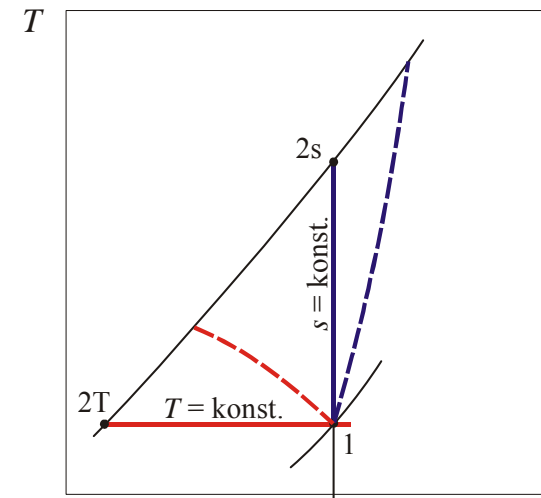
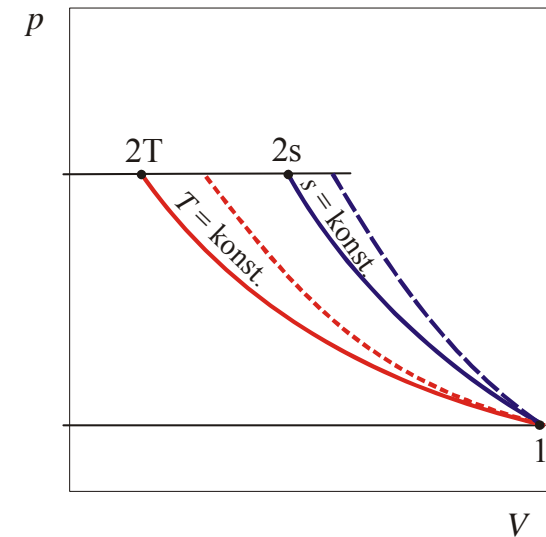
$$s_{2dej} > s_{2id}$$

Delo kompresorja pri dejanski kompresiji:

$$W = p_1 \cdot V_D \cdot \frac{n}{n-1} \cdot \left[\left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{n-1}{n}} - 1 \right]$$

Delo na gredi kompresorja

$$W_e = W \cdot \eta_e$$

Kompresor in sistem

VEČSTOPENJSKA KOMPRESIJA

$$V_D \approx (V_V - V_4)$$

$$V_{\check{s}} = (0,04 - 0,08) \cdot V_V$$

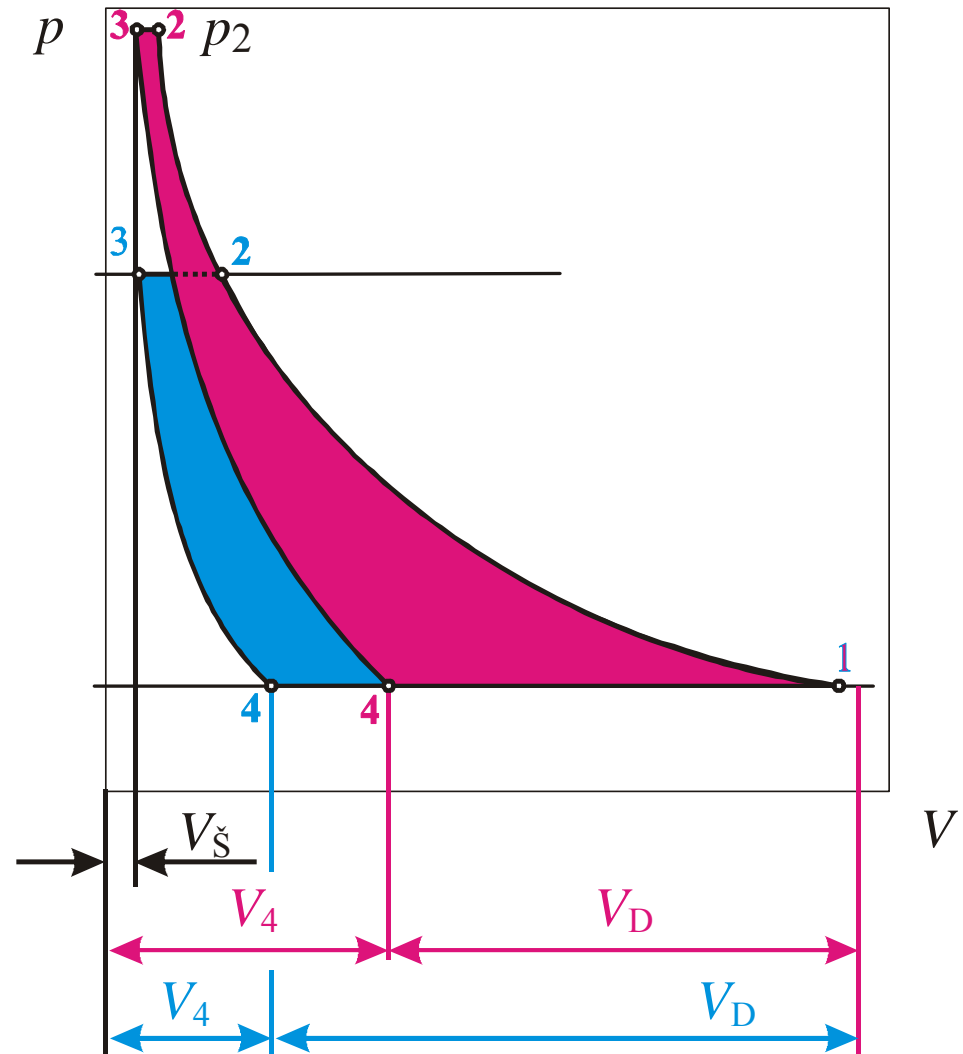
$$V_V = V_4 + V_D = V_{\check{s}} + V_G$$

z naraščanjem tlaka p_2 pri nespremenjeni gibni prostornini:

$$V_4 \rightarrow V_V \Rightarrow \frac{V_D}{V_G} \rightarrow 0$$

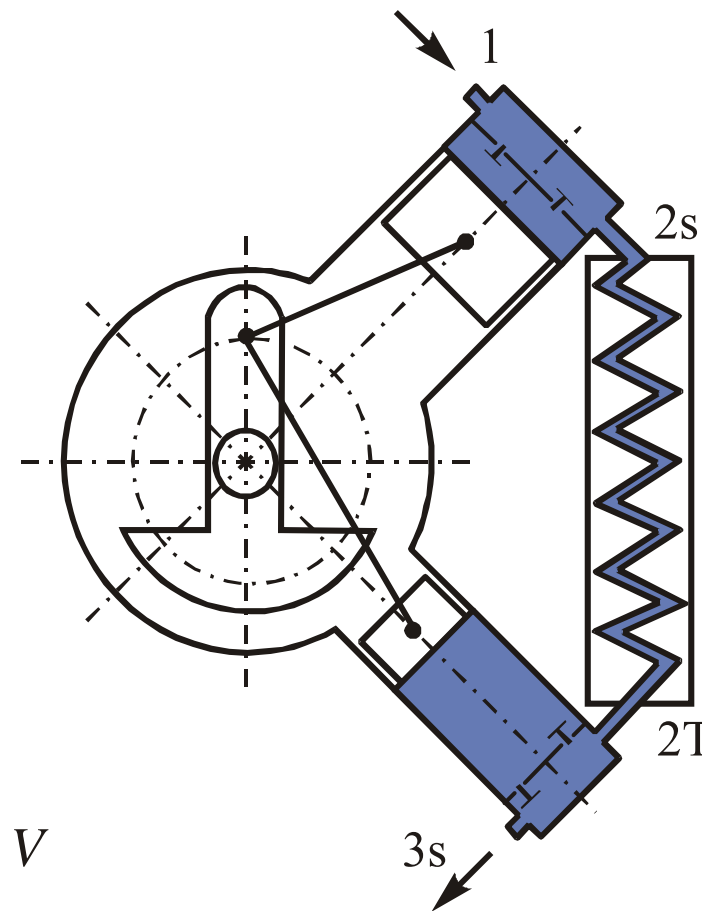
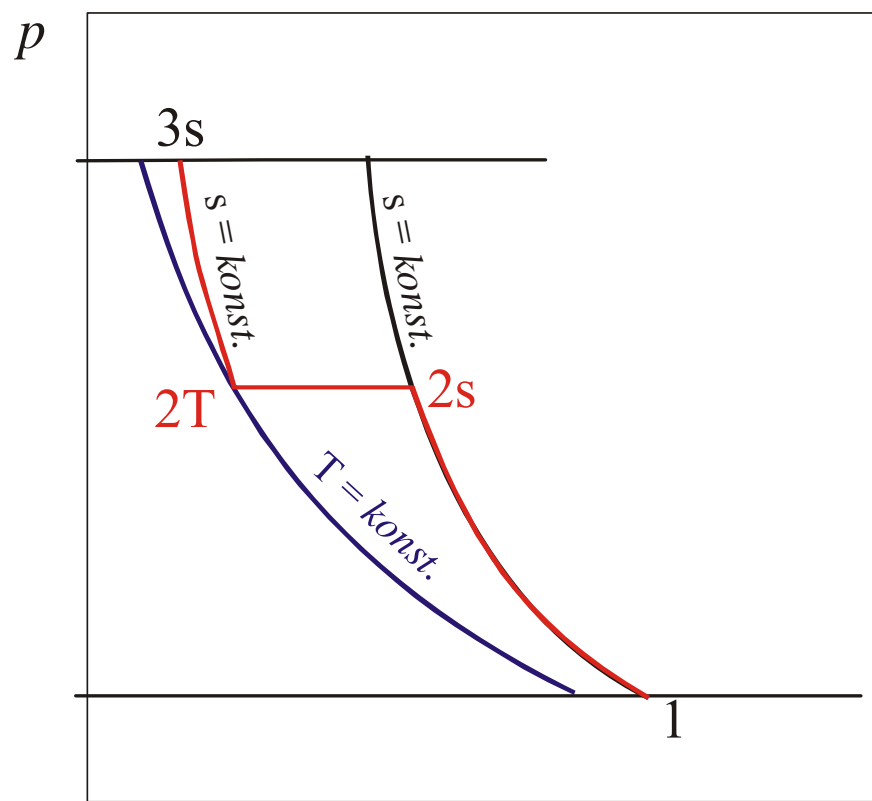
Kompresijsko razmerje ene stopnje:

$$\frac{p_2}{p_1} < 5$$

VEČSTOPENJSKA KOMPRESIJA

VEČSTOPENJSKA KOMPRESIJA

Predpostavke:

škodljivega volumna ni; $V_{\xi} = 0$

$$T_1 = T_2$$

povračljive kompresije; $p \cdot v^{\kappa} = konst.$

Primer: dvostopenjska kompresija:

$$W = W_{t12} + W_{t23} = m_d \cdot \frac{\kappa}{\kappa - 1} \cdot R \cdot T_1 \cdot \left[\left(\frac{p_2}{p_1} \right)^{\frac{\kappa-1}{\kappa}} - 1 \right] + m_d \cdot \frac{\kappa}{\kappa - 1} \cdot R \cdot T_2 \cdot \left[\left(\frac{p_3}{p_2} \right)^{\frac{\kappa-1}{\kappa}} - 1 \right]$$

$$\frac{\partial(W_{t1} + W_{t2})}{\partial p_2} = 0 \Rightarrow \frac{p_2}{p_1} = \frac{p_3}{p_2} \Rightarrow \frac{p_2}{p_1} = \sqrt[2]{\frac{p_3}{p_1}}$$

VEČSTOPENJSKA KOMPRESIJA

n-stopenjska kompresija

$$\frac{p_2}{p_1} = \frac{p_3}{p_2} = \frac{p_4}{p_3} = \dots = \frac{p_n}{p_{n-1}} \Rightarrow \frac{p_2}{p_1} = \sqrt[n]{\frac{p_n}{p_1}} = \sqrt[n]{\frac{p_\omega}{p_\alpha}}$$

Število stopenj

$$n \geq \frac{\ln \frac{p_n}{p_1}}{\ln \frac{p_2}{p_1}} = \frac{\ln \frac{p_\omega}{p_\alpha}}{\ln \frac{p_2}{p_1}}$$

VEČSTOPENJSKA KOMPRESIJA

Prihranek dela

